

szorosan egyesüljön a kormánnyal. Hogy a kormány politikájában Magyarország iránt hasonló változást maga az állambölcsesség kilátásba helyez, arról alig foroghat fenn kétség. A kormánynak nem szabad e nemzetben mint egészben bizalmatlankodnia; mert én bizonyos vagyok abban, hogy ez annyira makacsnak látszó nép a dynastia igazi veszélyének első pillanatában minden elképzelhető áldozatot kész volna meghozni, s ha — mitől Isten mentsen — az eset beállna, csakugyan meg is hozná. — Vajha valamely kibékítő nemes szellem e szomorúnak hirdetett országgyűlést átalakítaná az egyetértés, az erősödés és a kiképződés új korszakának kezdő pontjává.

III. ORSZÁGGYÜLÉSI BESZÉDEK.

Az 1832—6-iki országgyűlésen tartott beszédek.

1833. martius 18-án tartott beszéd a főrendi ülésben.

Napirend: a vallásos tárgy iránti második izenete a KK. és RRnek.

Mindenekelőtt azon kérdés tüzetett ki az elnök által: „valjon a RRnek ott kijelentett kívánságában, hogy t. i. a dolog siettetése tekintetéből, elegyes küldöttségre ne utaltassék a tárgy, megegyeznek-e a Fő-RR.?”

Miután báró Szepessy Ignác pécsei püspök a feltett kérdésre tagadólag felelt, s a tárgytól való eltérés miatt, elnöki közbeszólás következtében leült: Gróf Dessewffy Aurél ily értelemben szólott:

Mikor először jutok azon szerencséhez, hogy ifjúságom zsenge korában, ezen fenséges helyen a haza dolgaiban megszólalhatok, főkötelességemnek tartom szem előtt viselni a nádor azon bölcs utasítását, hogy a tárgyhöz szorosan nem tartozó vitatások mellőztessenek. Nem akarom tehát a pécsei püspöknek példáját követni; azt sem akarom vizsgálni, mennyire igazságos a RRnek iniciatívájok megsértése iránti panasza. Csak az itt a kérdés: belé kell-e menni a vallásos sérelmek pontonkinti felvételébe? Ezen szűk mezőre szorította a csatát a Fő-RR. izenete; s mit mond ezen izenet? hogy a kérdésben forgó panaszok és kívánatok nem azon osztályokból valók, melyeket az ország 1825 óta előkelőknek keresztelt; hogy az efélék elegyes küldöttség útján szoktak felvétetni, mitől elállani nem tanácsos; hogy a kir. előadásoknak törvényelleni elhalasztásában megegyezni nem lehet; végre, hogy a küldöttségre utalás által az igazságos panasz hátramaradást szenvedni nem fog.

Nem akarom a józan ész- s a természeti törvényből magyarázni, hogy a lélekismeret szabadságát s vallásbeli türeelmet sértő panaszok orvoslása mindig a legelőlegesb tárgy, mert jól tudom, nincs veszedelmes rendbontó idea, melyet ezen szent nevezetek alatt a felekezetek indulatai magukéva nem tettek volna; szívesen megismerem, hogy itt inkább az alkotmányos positívitás s politikai tekintetek szempontjából kell kimenni: mindazáltal a pécsei püspökkel kezdet nem foghatok.

Ha itten a kir. előadások felvétele alatt egyes ember felállott s ezen sérelmeket minden egyéb tárgyak előtt felvételni sürgette volna: talán helyesbék lehettek a formából merített ellenvetések. De a kir. előadások itten már három ízben megfordultak, a RR. azokba már tetteleg bementek. Ez a húr, melynek visszhangja mégis tart, a másik táblán pendült meg, több mint 40 megye követi pártolták, s az egyesség az indítvánnyal együtt született. Csakhamar átjöttek ide a RR. küldöttei, egyik kezökben a bécsi s linczi békekötéseket, másikkban az izenetet, s a nemzet képviselőinek nevében a békekötések megtartását, sérelmeik orvoslását, a törvény hézagai pótlását szorgalmazták. — Lehet-e már a dolog ezen állásában a vegyes küldöttség szükségét akadály gyanánt gördíteni a RR. elébe? A vegyes küldöttség célja csak az, hogy mind a két tábla részesüljön a dolog vizsgálatában, s e célnak ezen az uton is meg van felelve. — S e diaetán, midőn tiz rendszeres munkák állanak az ország RRei előtt, lehet-e igaz lélekkel mondani, hogy ezen sérelmek a vegyes küldöttségre való utalással hátramaradást szenvedni nem fognak? A készen álló munka elhalasztását mind azok, kik inkább a foganatot mint formát tekintik, az igazságtétel megtagadásának fogják tekinteni; s nem fog-e mentő igazságnak látszani minden panasz, melynek felvételétől a Fő-RR. annyira irtóznak? — A gravaminalis küldöttségek, bevett praxis szerint, közönséges ellátásokat soha sem hoznak javaslatba; — itt pedig nem egyes sérelem iránti elégtételről, de arról van szó, hogy jövőre minden ilyes visszaélésekre alhalmat adó rés bevágassék.

Beszélünk a kir. előadások hátramaradásáról. Úgyde a KK. és RR. már az operatumokban dolgoznak, ezen izenettel pedig már elkészültek, s időt vele csak úgy vesztenének, ha azt visszautasítanók. — Úgy tudom egyébiránt, ezen főtábla az operatumok felvételében vetélkedni akar a RR-vel, a közjó szerepében s munkálatában, meg akarja mutatni, hogy a jelenkor szükségait érti, s ősi jusaival s javaival a haza boldogságára élni tud és akar. — Már hogy eszközölheti e magas célt, ha mindjárt diaeta kezdetén a két tábla közt egyenetlenség magva hintetik? Részemről még akkor sem állanék el ezen sérelmek felvételétől, ha tudnám, hogy rossz resolutio következendik. Nem tartozom azon sangvinicus emberekhez, kik azt hiszik: egy jó resolutio után azonnal aranybéke fog kezdődni az országban; — a századok-verte sebeket csak hosszas igazság gyógyíthatja.

Mindkét részen sok türelmetlen ember áll még, a bizalmatlanság régen megrögzött. Ez azonban csak a betegség súlyát, az orvosság szükségét s azt bizonyítja, hogy míg a józan gondolkodás előhaladása meghozná a teljes segítséget, kötelessége tenni a törvényhozásnak azt, a mi tőle függ, t. i. az igazságtalanság lehetőségét megszüntetni.

Nem úgy akarok én ezen perplexitásból kimenni, a mint a pécsi püspök javaslá; azt tenni, mit ő javasol, annyi, mint a perplexitásba még mélyebben sülyedni. Én kívánom a pontonkinti felvételt, s kívánom azt a kathol. magyar egyház interesséjében is. Szólok úgy is, mint azon egyház hív fia, tekintem azt, mint alkotmányunkkal egyidős, abba sok érdeknél fogva egybeszótt tiszteletes intézetet. Mindig kész leszek én is védeni azon hatalmat, melyet neki alkotmány, dús birtok s érdem adtak; soha azon szolgálatokat, melyeket ezen egyház a hazának tett, feledni nem fogom; de csak addig nem szünik meg ezen hatalom, míg műveltség, felvilágosodás s keresztényi szelídség fogja vezérteni. Ezen században félelem és gyűlölet mellett hatalmat megtartani is nehéz, nyerni lehetetlen. A hat heti oktatás, reversalisok stb. ugyan nyertek-e valaha csak egy szívet is a kath. magyar egyház számára? — akkor ugyan ütött volna már az utolsó órája a kath. magyar egyháznak, ha ily módoktól kellene neki életet, lételt és hatalmat kunyorálni. Ezek csak reactiót s oly ideákat szülnek, melyek a kath. egyház állapotját voltaképp veszedelmezethetnék.

Óhajtom tehát a pontonkinti felvételt. Minden panasz igazságos-e? majd megválnak; de ne hagyják a magyar egyház tagjai magukon azon szennyet, hogy az igazságos panaszt orvoslás, az igazságtalan panaszt czáfolás nélkül hagyták kimenni e tereméből; s hogy ezt ne tegyék, a haza nevében összekulcsolt kezekkel esedezem.

Az elnök által feltett kérdés, azon óvás mellett, hogy más alkalommal az elegyes gravaminalis küldöttség el ne mellőztessék, a RR. kívánságához képest döntetett el, mindazonáltal oly módosítással, hogy a Fő-RR. részéről egy, az egész tárgyat elvekre vonó s egyszerűsítő küldöttség neveztetett ki.

E küldöttségnek munkálata 1833-ki martius 27-én jöven főrendi tanácskozás alá, — Gróf Széchenyi István az egész küldöttségi munkát félretenni s a RR. izenetet úgy, a mint áll, ő felségének felterjesztetni kívánta. Mely nyilatkozata gróf Széchenyinek, báró Mednyánszky Alajos és gróf Pálffy Fidél tárnoknál magyarázatokra szolgálván alkalmul, — Gróf Dessewffy Aurél következőleg nyilatkozott:

Gróf Széchenyinek s kik vele egyetértének, szándékuk nem az volt, hogy olyasmi történjék, a mi ezen ház törvény-

hozói befolyását csönkítja. — Maga gróf Széchenyi is úgy érti, hogy indítványa valamennyire különbözik a formáktól; de figyelmeztetett a különös körülményekre, melyeket a nádor is bölcsen megemlített. — Az a kérdés: mi jobb, a felség elítélésében megbízni, vagy ezen tárgyat a két tábla közt meghasonlás szikrájává tenni? Tudom én, sokan vannak, kik máskép éreznek: de meg vagyok győződve, mindnyájan osztozunk a felség iránti bizodalomban, hogy törvény s igazság szerint fogja ezt is elítélni. Én gróf Széchenyivel tartok. —

Az 1839—40-iki országgyűlésen a főrendi napló megindulása előtt és után tartott nevezetesebb beszédek.

1839. június 20.

Gróf Ráday ügyében való izenetre a Fő-RR. tábláján.

Előrebocsátja a szónok, miként az 179°/₁: 13. t.-cikket illetőleg kénytelen azoknak nézeteit pártolni, kik szerint e törvény országgyűlési tanácskozások sorában a kir. előadásoknak kétségtelen elsőbbséget tulajdonít. Igaz, hogy az idézett törvény a kir. előadásoknál a pertractatiót említi, a sérelmeknél pedig azt: ut tollantur; azon erősség azonban, mely innen a sérelmek részére húzatik, meg nem áll; mert a törvény de *justis gravaminibus* beszél, a mi nem tehet mást, mint azon sérelmeket, melyek a *diaetalis tractatus* útján, mind a két részről valóságos sérelmeknek ismertetnek; és ez nem is lehet máskép, hacsak a törvényhozás egyik részét igazaiból kirekeszteni nem akarjuk. Így tehát a tárgyalatás módjára nézve egyformán rendelkezik a törvény; — a sorozatra nézve azonban világosan határoz, s valamint abból, hogy e vagy ama kir. előadás az országgyűlésen el nem fogadtatott, ő felsége soha sem húzott az ország ellen következtetést, épen úgy nem lehet fordítva az országos RRnek a sérelmek nem egészbeni elenyésztetéséből az országolószerék ellen argumentumot húzni.

Egyébiránt kerülni kell itt minden egyoldalú s kivihetetlen teoriákat; az igazság az, mit a főrendi tábla 1833-ban kimondott, t. i. hogy csak oly esetekben, mikor — u. m. 1825-ben — teljes igazsággal elmondhatni: „*saluberrimas licet provisiones effectum*

carituras, nisi succussa constitutionalis basis vigori suo restituta fuerit,“ vagy az 1790: 13. t.-cikktől való eltérés némileg igazolva. Ezen esetnek azonban mindig különösen kellett bebizonyíttatni, és még az ily esetekben is a „*unctim*“-nál tovább az ország soha nem ment. A kir. előadásoknak tökéletes elmellőzése 1790 óta most fordul először elő, és abban fekszik épen a különbség a mult esetek és a jelen közt, hogy most a t. KK. és RR. ezen előleges kérdést az izenetben meg sem említik, és a törvény szoros rendelkezésétől való eltérést teljességgel nem motiválják. Hiszi tehát a szónok, hogy mindenek előtt a dolog ezen helyzetére kell a KK. és RRnek figyelmét felhíni.

A mi magát a tárgyat illeti: a történt előadások után kénytelen annak némi taglalásába ereszkedni. — Az eset maga, mely a RR. vélekedése szerint az 1790: 13 ellenére a kir. előadások előtt az elsőbbséget megérdemli, és melyet a RR. tettleg orvosoltatni akarnak előbb, hogysem bizonyos kijelölt sérelmeken kívül más valamit felterjeszzenek, közönségesen ismeretes, és így nem szükség azt hosszasan elmondani.

E tekintetben kettő itt a kérdés: 1) van-e Magyarországon a királynak joga, oly választásoknál, melyek vélekedése szerint, bármely okból is törvénytelenek, közbeszólni? — 2) hogy a felforgó esetben a közbeszólás volt-e elegendőképen motiválva? Ezen két kérdés megfajtásában fekszik az egész; mert ha a pesti követ választásának megsemmisítése, a végrehajtó hatalomnak helytelen tette nem volt, úgy sem a kérdéses egyén, sem Pestmegye, sem az országgyűlés igazaikban sértve nincsenek. Az 1-ső kérdésre nézve tagadhatatlan joga, sőt kötelessége a felségnek, az ország törvényeit s törvényszerű szokásait megtartani, s mások által is megtartatni. Az inaugurale diplomában ígérte a felség: „*Leges et consuetudines Regni ipsi firmiter et sancte observabimus, per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciemus.*“ A végrehajtó hatalomnak ezen joga a közállapotoknak egész körére kiterjed, s akárhol történik a törvénytelenység, joga és kötelessége a királynak a törvényes ösvénytől eltérőket arra visszaigazítani. — Ezen általános elv alól nincsenek a követválasztások semmi különös törvény által kivéve: tagadhatatlan marad tehát, hogy Magyarországon, migcsak a választásokra nézve különös törvény által új rendelkezés nem történik, a végrehajtó hatalomnak joga marad, törvénytelen választásokba belésszólni. — Abból, a mi más országokban ezen név alatt „*Veri-*

fication des pouvoirs“ létezik, Magyarországra nézve, a dolognak itteni kifejtett helyzetetésében, eldöntő következtetést húzni nem lehet. A mi már a 2-ik kérdést illeti, hogy t. i. a fenforgó esetben volt-e a kormány közbeszólása elegendőképpen a körülmények által motiválva? azt kell itt elhatározni: hogy ezen országnak régi törvényszerű s királyai által esküvel erősített szokásai közé tartozik-e azon szokás is, miszerint fenyítőperek alatt álló egyének, panasz alóli felmentésökig, közhivatalba nem léphetnek? A királyi meghívó levelek, melyeknek mindig egyforma és százados szokáson épült tartalmát mérő formának nevezni nem lehet, — tökéletesen egyhangzólag azokkal, miket az 1625: 62 és 1723: 7 a diaetai tanácskozásokban megkívántató nyugalomra és méltóságra nézve rendelnek, csendességet és békét kedvelő férfiaknak küldését parancsolják. Hogy ezt micsoda szellemben veszi az ősi szokás, elegendőképpen bizonyítja azon százados gyakorlata a törvényhatóságoknak, miszerint fenyítőperek alatt álló férfiak, nem csak új hivatalokat nem nyerhetnek, hanem felmentésökig viselt hivatalaiktól is felfüggesztetnek. Ered ezen szokás elődeinknek azon gyengéd és tiszteletes becsületérszéből, melynél fogva a közhivatalban lévő férfiakat nem csak minden valóságos és bebizonyított vétectől, hanem még a gyanú árnyékától is tisztáknak lenni akarta, úgy hogy hozzájuk, mint Caesar feleségéhez, még csak a szó se férhessen. Ha ez a kisebb tisztésekre nézve áll: áll bizonyosan a követi méltóságra is, mely fontosságánál fogva oly sok egyebeket felülmul. Lehetnek igenis esetek, hol az egyes személyekre keménynek és igazságtalannak látszik; de a nyereség, mely intézeteink tisztaságának ez által jut, az egyes individuum ezen rövidségét a köztársaságra nézve egészen helyreépít. Tudom, hogy ezen oly dicséretes szokástól az utolsó esztendőknben, többnyire politikai nézeteknél fogva, egyes törvényhatóságok eltértek; de ezen új, egyes és nem egészen elfogulatlan próbatételek teljességgel nem gyengíthetik azon sokkal számosabb megyék százados gyakorlatát, hol ez a consuetudo a politikai felekezetekre való tekintetek nélkül a maga ősi tisztaságában állandóan megőriztetett. Nem áll az, hogy e szerint a kérdéses egyén már előre kapná azon büntetést, melyet reá csak a bíró mondhat ki; mert a bírói ítélet ha ellene fogna kiütni, őt a hivatalviselésre örökre alkalmatlanná tenné, jelenleg pedig csak egy ideig-óráig tartó felfüggesztésről vagyon szó, s nem is beszélek én itt személyekről, hanem azon

elvről, mely szerint az, ki ellen ily juris praesumptio harczol, magát a vád alól tisztítani köteles elébb, hogysen a jó rend veszedelme nélkül a törvényhozásnak tagja legyen. Jól tudom, hogy a vétségeknek jelesül e nemét a politikai szenvedélyek igen gyakran hatalmas pártfogásuk alá szokták venni, s csak épen most történt azon megjegyzés: hogy „vannak rossz szagú és nem rossz szagú vétségek“; nekem azonban úgy látszik, hogy a szenvedélyek sphaerája felett álló kormánynak kötelessége, a helyes és helytelen feletti ítéletet ily dolgokban a közvélemény naponkint változó fluctuatióinak át nem engedni, hanem ezekkel általellenben valami positivumon és változhatatlanon állani meg.

Van azonban egy nyomós ellenvetés, melynek fontosságát én teljességgel nem tagadom: „egy erőszakos kormány az itten általam kifejtett joggal visszaélhetne, és a legjelesebb férfiakat, ha neki visszatetszenek, a törvényhozásból kizárhatná.“ Ez egy extremus eset, s ha azt hiszi a nemzet, hogy az ellen fejedelmének vallásossága s tulajdon erkölcsi ereje által elegendően biztosítva nincs, nyitva áll az út ezen tárgyra nézve mind a két rész érdekének megfelelő új törvényt alkotni. Ő felsége bizonyosan nem léssen ellene, hogy ezen tárgyban tökéletesen kielégítő rendelkezés történjék. Egyébiránt egy extremus esetre egy más extremus esetet lehet felelni; — nem képzelhető-e egy oly elfajulása a korszellemnek, hogy a t. KK. és RR. által felállított elv paizsa alatt, az országgyűlésre számos, különböző vádakkal terhelt, törvényeink jótékonyosságánál fogva szabad lábon álló, egyébiránt azonban köztudomású vétkesek küldessenek? — de, a mint mondtam, nem akarom én ezt tovább vitatni, hanem azt mondom: hogy jövődre nézve mind a két bajon új törvények által lehet és kell segíteni. A múltra nézve azonban erős meggyőződéseim az: hogy a kormányi lépés azon szellemben történt, melyet én alkotmányos intézeteink „stricta observantiájának“ bátorkodom nevezni, ellenében annak, a mit laxa observantiának mondhatnánk. S lehetlen nekem ezt a mélt. főrendi táblát nem figyelmeztetnem azon lépésnek diaetalis jelentőségére s politikai következtetésére, melyhez járulásunkat a t. KK. és RR. kívánják. Ezen oldalról tekintve, sem a pesti rescriptum, sem a KK. és RR. izenete többé nem elszigetelve, nem egyedül állnak, hanem szorosan egybekötve a legújabb időkbeli politika eseményivel, és feltételezik a jövőt. — A négy utolsó esztendőknéki históriája Magyarországon azt mutatja:

hogy azoknak folytában olyanok történtek egyes személyek részéről, mik az országlószék véleménye szerint a közrend és állomány tekinteteiben büntetést érdemlettek. Az országlószék tette azt, mely jogot kormánytól soha még senki el nem tagadott, a kérdéses személyeket törvényes és természetes bírák elébe állította, — ezek hozzáláttak súlyos és kellemetlen tisztöknek teljesítéséhez. — Súlyosnak nevezem azt, mert a mi időnkben még a legigazságosabb politikai repressio is népszerűtlen. — Tisztök teljesítéseért a bírák közgyűléseken a legkeserűbb és sértőbb kifejezésekkel illettek. — A kormányzék — mit bizonyosan ismét tehetett — az ily sértegetőket a birói ítélőszék elibe állította. Elvégre pedig, mikor az ellenkező fél azt állította, azt vivé ki, hogy az ily sértegetők fejére a törvényhozás polgári koronáját kell feltenni, akkor a kormányzék azt mondá: „nem! az ilyen ember intézeteink szellemében nem lehet tagja a törvényhozásnak, míg magát minden gyanú alól ki nem tisztítja.“ S ebben áll a per a király és nemzet között ezen esetben. A pesti rescriptum és a t. KK. és RR. izenete e perben a két utolsó oklevelek. — Hogy már ezen alkalommal, ezen főtablának, a maga állásánál fogva, melyik oldalra kelljen állania? azt nem lehet másképp, mint a jelen országgyűlés feladásának és a politikai helyzetnek gondos és mindenoldalú megfontolásából megfejteni.

Ezen országgyűlésnek feladatai előtttem igen tisztán állanak; szükség t. i. az ujonczok kérdésén kívül 1-ör: az utolsó időknék oly sok surlódásra alkalmat adott eseteit az ország közjávára használni az által, hogy ezen tárgyban üdvös és kimerítő rendelkezések történjenek, és így jövő surlódások és izetlenségek lehetőségig eltávoztassanak; — 2-or: a nemzetet, a kifejlés és haladás útján ismét egy stadiummal előre vinni. A mi már ama lelki békét illeti, melyet itt mint a feladások egyikét jeleltem ki: szó lehet itt főképen azon alapról, melyre azt építeni kell: kívánja-e valaki, hogy egyes individuumokra, habár tévedtek is, mondja ki kárhoztató ítéletét a törvényhozás? — teljességgel nem. Nemesebb és szebb a törvényhozás magas feladása, — a megfenyítést a bírákra bizza, ön meghívása az, hogy sebeket gyógyítson, hogy könnyeket töröljön le, s ezzel összekapcsolva, hogy a jövődőt új törvények által biztosítsa. — Új törvények igenis szükségesek először az ország általános érdekében, hogy ezen szomorú esetek legalább egy hasznos gyümölcsöt szüljenek; továbbá az egyesek érdekében, hogy tudatlanságból senki ne

vétkezzék; végre az országlószék érdekében, mert mindenképen ellenkezik az okos törvényhozás első szabályaival, hogy a vétségek törvényes repressiója a kormányzéknek ily szörnyű erkölcsi vitába kerüljön; mert akárki mit mondjon, gondolkozó ember tagadni nem fogja, hogy a leghumanusabb és szabadabb lelkű országlószékek is jönnek és jöhetnek oly helyzetbe, mikor a politikai vétségek miatt lépéseket tenni kénytelenek.

A kibékülésnek egy más basisa, melyről tán némelyek gondolkoznak, abban állana: mindazok felett, mik az utolsó időszakban e nemben a kormányzék és ítélőszékek részéről történtek, általános kárhoztató ítéletet mondani ki, s a törvénytelenység és önkény bélyegét rájuk ütni. A kiegyenlítés ezen módja teljesen elfogadhatlan; mert a status legfontosabb érdekeit veszedelmeztetné, és a kormányzék törvényes erejét örökre paralizálná. Ezen az áron a békét megvásárlani nem lehet.

Az mondatik: hogy 1825-ben a végrehajtó hatalom megvallotta, hogy hibázott: következve, hogy az most is történhetik. Roppant az akkor és most közötti különbség. Akkor a kormányzék, ön vallomása szerint, kivételes terrenumra állott, lépéseinek törvénytelenységét nem tagadta, s kénytelen volt ezen elv alatt keresni bátorságot: „salus publica suprema lex esto.“ Most azonban a kormányzék a megtámadott rész. Rendszere nem állott egyébben, mint a vétkeseknek a bírák elibe való állításában. — Jelenleg tehát az egyik oldalon a törvényhozó test egyik felének egyik része áll, t. i. eddigelé csupán a követi tábla; a másik oldalon a végrehajtó hatalom, mint egyik fele a törvényhozásnak, és az egész birói hatalom. Ezen utolsó a maga körében független és egyedül competens lévén, jelenleg a törvénytelenység vádja bebizonyítható soha sem lesz, és arról való próbatételek ezen „circulus vitiosus“-ból soha kimenni nem fognak. És valamint 1825-ben a kormányzéki elismerés a törvényes fennálló rendnek hasznára volt, épen úgy jelenleg az ilyen elismerés nem csak ellenkeznék a positivus igazsággal, hanem a törvényes rend és fennállás ügyén gyógyíthatlan sebeket ejtene.

Azt mondom: hogy ha a d a s azon másik szempont, melyre ezen főtablának figyelmeznie kell előbb, hogysem a KK. és RR. által javasolt lépéshez hozzá állana. Az én életem sem ismer más ideált, mint hazám haladásait, és nem fogom soha elismerni, hogy azoknak lehessen tenni más korlátot, mint politikai helyzetünk és összeköttetésünk természetes következtetéseit és alkotmányunk gyö-

kérelveinek fentartását; de úgy látszik nekem, hogy haladás, előmenetel a közügyeknek azon nemében szükséges leginkább, hol legtöbb a hiány, a hézag. Hazánkban mindenek felett a rend hibázik; nézzük közigazgatásunkat, választási rendszerünket s gyakorlatainkat, törvénykiszolgáltatásunkat, hitelünket, sőt még magát törvényhozó testünket is: rend — rend és ismét rend az, a mi mindenütt hiányzik. Az tehát Magyarországon leginkább haladás, a mi ezen sarkalatos és üdvös elv megerősítésére czéloz és vezet. — S van egy más még fontosabb tekintet: akaratunk ellen is előre hajt bennünket az idő, s elébb-utóbb szükséges leend ezen országban számosabb néposztályokat behúzni az alkotmány jótékonyágába. Más részről, úgy hiszem, meg akarjuk tartani köztanácskozásaink azon szabad szertartásait és formáit, melyeken municipalis intézeteink nyugszanak. Ezen kettős igazság átalellenében lehet-e kétségbe hozni, hogy eljött az idő a rend és törvényes tekintet elvét megerősíteni? mert ha ezen elv már most is oly kevés szerencsével harczol a felekezetek ellen: mi lesz belőle, ha nagyobb néptömegekkel lesz kénytelen maga mostani gyengeségében megvívni? — Szükségképen vesznie kell. — Ezen elv megerősítése tehát politikai előlépéseinknek előleges feltétele; ennek hanyatlása pedig e tekintetben az előmenetel útját előttünk bizonyosan elzárná. Azt állítom én, hogy ennek szükségét maga az ország mélyen érzi, — több mint 25 megyei utasítás sürgeti azon auctoritásnak helyreállítását, mely a legszámosabb néptömegekkel jön érintésbe: értem itt a földesuri auctoritást. A rend és törvényes tekintet elve pedig egy és ugyanaz mindvégig valamennyi lépcsőn a politikai hierarchiának. — És szomorú tévedés azt képzelni, hogy lehetséges azt mi tőlünk lefelé erősíteni ugyanakkor, midőn felfelé gyengíteni akarjuk. — Ha már most az itt mondottakat az izenetre visszaviszem: kénytelen vagyok azt állítani, hogy az ahozi járulás által ezen főrendi tábla egészen más utra lép, mint a melyet én az ország javára nézve szükségesnek tartok. Legfontosabb itt az első lépés, és ha egyszer a rend, az auctoritas és a stricta observantia elve ellen ezen főrendi tábla felszólal, ha kárhoztatja egyszer azt, a mi ezen elvek szellemében felülről történt, jövőre is ezen szellemben kell tovább mennie, s maga hozzájárulásával létrehozni egy olyan cselekvési rendszert az országgyűlésen, melyben én ugyan részemről teljességgel meg nem egyezhetem.

Hogy ezen cselekvési rendszer miben állana, ez iránt az

izenet vég §-a tökéletes világosságot ad. Nem csak a pesti esetnek, hanem az előleges sérelmeknek és a szólás szabadsága terjedelmes tárgyának elsőbbség tulajdoníttatik a kir. előadások felett. Egyéb végzések felterjesztésénél továbbá a Ráday-féle esetnek kívánságukhoz képesti elintézése sine qua non conditióvá tétetik. Így tehát az 179¹/₁: 13. t.-cikk rendszeres megszüntetéséről van a szó, és ez által a diaetalis tractatus helyébe diaetalis háborút tenni, melyben azután a harcz nem törvény és előterjesztések és okadások, hanem erkölcsi kényszerítések és sine qua non conditiókkal folytattassék. — Hogy ezen rendszer a történetekkel és az ország javával egyező-e, s nem vezetne-e szükségképen visszatartásokra? — mindenki megítélheti. — De még kevésbbé érdemel helybenhagyást ezen célzat, ha azt az ország általános szükségei és kívánságai szempontjából vizsgáljuk.

Figyelemmel kísérem én is a közvélemény minden oscillatióit; de nem vagyok képes azon mély és közönséges aggodalmat feltalálni, mely a RR. politikájának indítóokául felhozatik; én a nemzetben büszke öntudatot látok, mely azt mondja neki, hogy alkotmányát és szabadságát semmi valóságos veszély nem fenyegeti. A nemzetnek munkás része, mind az, kinek ezen ország gazdagságát, iparát, nevedő jólétét köszönheti, főleg nyugalmat, rendet és munkássága számára minden önkény ellen ótalmat kíván. Tizenhárom esztendeig tartó normalis existentia után, egy humanus fejedelem alatt, ki még ott is, hol korlátlanul igazgat, a tiszta emberiség nemesült szellemét követi, lehetetlen, hogy a nemzet valóságos aggodalomban legyen szabadsága iránt, s még azok is, kik több pontokban különböznek véleményeikben a kormányzékttól, kénytelenek állallatni, hogy alkotmányunk lényege, sőt még haladásaink is biztosítva vannak. A kir. előadások további megnyugtatót nyújtanak a közvéleménynek. — A mi a hadsereget illeti: az országlószék kívánsága a monarchia általános érdekein épül; ezek pedig, főleg a külső politikában, hazánk érdekeivel tökéletesen egyek; és senki, ki Európa politikai körülményeit ismeri, tagadni nem fogja, hogy mi hadsereg nélkül nem lehetünk, míg természetes ellenségeink és vágytársaink nagy hadsereget tartanak lábon. — A katonai élelmezéssel összekötött nehézségeket az ország megszüntetni mindig kívánta, és ezen tárgy fontosságát nem vészthette el az által, hogy a kir. előadásokban foglaltatik. A Duna szabályozása európai fontosságú tárgy, czélirányos megfejtése ezen országnak a jólét új kútfejeit nyitandja meg, s talán

alkalmat adand nekünk próbát tenni a közjólét azon rugójával, mely nélkül a jelen időben sehol sem létezhetik: értem ez alatt az országos hitelt. Végre megnyílik a RR. előtt az út ön indítványi joguk használására is; mert kinyilatkoztatja ő felsége, hogy az ország igazságos kívánságainak szívesen engedend. Így tehát nem csak a jelen állapot, de a jövőendő és előhaladás is biztosítva és előre elkészítve vagyon, és teljességgel nem ismerhetem én el, hogy az oly sokszor említett nyugtalanság máshol létezzék, mint a társaságnak felületén; az alap, a basis ettől menten maradt. E nyugtalanságot fődolognak tartani, és arra főtekintettel lenni, vélekedésem szerint megbocsáthatlan hiba volna; mert az ország RReit elvonná azon úttól, melyet a körülmények elibe tűztek. A cél előttünk fekszik. Ha a RR. rendszerére ráállunk: egy hátramenő politikát fogunk követni; széles mezőt nyitunk a legkeserűbb ellenvádaknak, szemrehányásoknak; nem csillapítunk, hanem inkább ingerlünk, és a helyett, hogy statusemberek, törvényhozók, a jövőendő biztosítói és elkészítői lennénk, nem leszünk egyebek, mint a mult időknek keserű és szomorú s nem mindig részrehajlatlan historiographusai.

Ezen okoknál fogva én a RR. javaslatára reá nem állhatok. — Válaszunkat az 179°/₁: 13. t.-czikkből vett okoskodásokra kívánnám szoríttatni. — Azon végőhajtásommal fejezem be beszédemet: őrizze meg a mindenható ezen országgyűlést minden olyan cselekvési módoktól, melyek által az országgyűlésnek csupán tőlünk függő szép eredményei veszedelmeztetnének!

1839. szeptember 21.

Szabadújsági tárgy.

A KK. és RR. jelen intézetökbéli nyilvánosságra irányzott szándékukat két uton kívánják elérni: 1) az országgyűléseken történeteknek szabad újságok általi közretétele útján; 2) oly országos gyűlési tárgyak feletti okoskodások közrebocsáttatása által, melyek ugyanezen újság által látnának napvilágot. Így értem én legalább a t. KKat és RRet; mert a közlött törvényjavaslat 2-ik §-ában azt látom, hogy oly vétségekre is van szabva büntetés, melyek a szerkesztő által nem másképp, mint okoskodó czikkelyek által követhetnek el. Az egész terv mélyen belévág a sajtó kérdésébe, s első próbatétel az eddig divatozott megelőző rendszernek

helyébe a repressivus rendszert tenni. Nem szándékom ez alkalommal a sajtó szabadságának általános kérdését taglalás alá venni, nagyobb s fontosabb az, hogysem ily könnyen ki lehetne meríteni. Talán legfontosabb kérdése az egész civilisált világnak. Itt csak azt akarom megjegyezni, hogy a törvényhozás ezen ágának is, minden kétségen kívül, előmenőnek és pedig lépcsőnkint előmenőnek kell lenni, hogy így a körülményekkel, az állománynak időről-időre való kifejlésével és módosulásival mindenkor egyhangzatban maradjon. Ez pedig, hogy haladó legyen a törvényhozás, nem csak azt teszi: hogy haladjon, hanem egyszersmind azt is: hogy lépcsőnkint haladjon, azaz: hogy a könnyebb kivitelű intézményekkel kezdjen, és úgy menjen aztán által a több nehézségekkel járók létrehozására. Áll ez a nyilvánosságra épen úgy, mint más egyéb tárgyakra nézve. Szükséges ez minden alkotmányos országban, de szükséges különféle fokozatok szerint az alkotmány és körülmények különfeleségéhez képest. Alkalmaztassuk a mondottakat e jelen esetre: kettő fog mindenek előtt szemünkbe tűnni; egyik: hogy Magyarország a kiváltságok országa, és következésképen az az ország, hol a szabad sajtónak kérdése a lehető legtöbb nehézségekkel van összekötve, hacsak körülményeink békés kifejlését erőszakos és hirtelen felfordulásnak áldozatul adni nem akarjuk; — a másik az: hogy a periodicus sajtónak szabadsága, minden országok példája s maga a dolog természete szerint, a sajtó szabadságának culminációja, és hogy — igen kézzelfogható okoknál fogva — mindenütt előbb engedtetett meg a nagyobb kiterjedésű munkáknak szabad megjelenése, mintsem az, hogy az újságlevelek, melyek legélénkebben hatnak a közönségre, leghangosabban szólnak az indulatokhoz, és így minden tekintetben legnagyobb behatást gyakorolnak, szabadon, megelőző vizsgálat nélkül bocsáttathassanak közre. Nem látom tehát által, mikép lehetne a dolgok természetes folyamának felforgatása nélkül Magyarországon azon újításokat, melyek prés dolgában talán szükségesek, épen ezzel kezdeni meg, s a míg más tárgyakra nézve s más időkben a megelőző vizsgálat rendszere megáll, a sajtót épen a periodicus közlésekre, épen az országgyűlési folyamat idejére s épen azon kérdésekre nézve szabadítani fel, melyek ily időkben a közönségben egy bizonyos ingerültséget szükségesképen szülnek. S lehetne e nagyobb anomalia egy olyan állapotnál, mely szerint a diaeta alatt épen a legkényesebb kérdésekre nézve s épen a legkényesebb formában, a sajtó-

szabadság léteznék, a midőn diaetán kívül, csendesebb időkben, nagyobb terjedelmű munkákra nézve, a megelőző rendszer fogna még fennállani? Nem szeretem fontos kérdéseknek eldöntését a rendszeres munkákra halasztani, kivált azóta, hogy mind a felség, mind a nemzet általlátta, hogy excerptákkint kell dolgoznia, és így a rendszeres munkák még feneketlenebb örvénynyé váltak, mint azelőtt: a jelen esetben mindazáltal bátor vagyok azt állítani, hogy a felhozott kérdést a sajtó kérdésének elvszerűnti taglalása előtt tárgyalni sikeresen azért nem lehet, mivel erősen hiszem azt, hogy a sajtó szabadságának még csak legfelületesebb megvitatása is csakhamar meg fogná győzni mind a két táblát a felől, hogy a sajtót illető újításokban nem a periodicus prés felszabadítása az első lépés, hanem hogy fordítva éppen ez az, melyre legtöbb előkészületek kellene, s melyet legnehezebben bír meg egy nemzet. Barátja vagyok — ismétlem — a nyilvánosságnak, s a sajtó iránti törvények s fennálló rendszer módosítását sem ellenzem. Javasoljanak a t. KK. és RR. oly módokat, melyek szerint vagy a már létező újságok nagyobb kiterjedésben közölhessék az országgyűlési híreket, vagy pedig az országgyűlési naplók tétessenek sebesebb megjelenés, jutalmasabb ár és tán újság-formába való öntés által a nyilvánosságnak hathatósabb eszközüvé. — Mind ezekhez szíves-örömet fogok járulni; de a t. KK. és RR. jelen javaslatát, úgy, a mint az most áll, a fenforgó körülmények között elfogadhatónak nem találom.

1839. október 25.

Főrendi napló.

Az a kívánság, hogy ezen méltóságos főtábla tanácskozásai felől rendes napló tétessék folyamatba, a maga általánosságában mindjárt így első tekintetre természetes és igazságos gyanánt tűnik fel. Tanácskozó testületek sehol sem léteznek a nélkül, hogy működéseik felett jegyzések ne folyjanak; tökéletlen a tanácskozási eredményeknek ismerete, ha keletkezésük módja s története tudva nincsen; végre szabad országokban a törvényhozói vitatások lelke s élete a nyilvánosság, mely nem állhat csak abban, hogy az egyes kijelentések, habár nyitott ajtóknál és számos hallgatóság előtt történtek legyen is, egyéb hivatalos nyom nélkül elhangozzanak. — Ezek általánosan így állván, az

itt a kérdés: hogy léteznek-e ezen főrendi táblára nézve olyan egészen különös és kivételes körülmények és tekintetek, melyeknél fogva az, a mi általánosan igaz, s minden más helyeken tettelesen is létezik, éppen ezen főrendi táblára nézve káros és veszedelmes fogna lenni? Első és fő helyütt áll ezek közt azon, a históriából s törvényes adatokból merített nézet, miszerint az országgyűlési testületet formáló két külön tábla a régi egységnek typusát némileg mindmostanáig megtartotta, s az a félelem, hogy a felhozott indítvány elfogadása által ezen typus végképen elenyészendik. E tekintetben szabad legyen azokra emlékeztetnem ezt a mélt. főrendi táblát, miket tegnap ő cs. kir. főherczegsége bölcsen előadott, hogy t. i. a mostan létező napló tulajdonképen mind a két táblának sajátja annyiban, hogy eredetkor 1790-ben ezen főrendi táblának tudtával s megegyezésével keletkezett, s a cerimonialis, nemkülönben a vegyes üléseknek tanácskozásait jelenleg is magában foglalja. Ez igenis most is így van; de a mi a napló vitelének módját illeti: lehetetlen meg nem jegyezmem, hogy az már most is olyan, mely az egységnek typusával nem igen látszik megférni. Így p. o. e mai napról, nem lévén ülések a t. KK-nak és RR-nek, következő szavak jönnek a gyakorlat szerint a naplóba: „51-dik ülés október 25-kén, mely ülés csupán a Fő-RR-nél tartatott.“ Hol van itt az egység typusa? Ha pedig ez így történhetik az egység typusának veszedelmeztetése nélkül, miért fogna az veszélyeztetni, ha ezért pusztá szavak helyett a tanácskozások fonala jött volna a naplóba? mert hiszen az, hogy physikai egy testet formáljon a két tábla naplója, ezután is maradhatna. — De visszatérvén a fentebb kifejezett ideára, miszerint t. i. a napló a két táblának most is közös sajátja, — igen fontos észrevétel az: hogy 1790 óta a vegyes küldöttségek, melyek a legfontosabb tárgyakat országos vitatások előtt tárgyalták, s tanácskozások alá elkészítették, úgyszinté az oly vegyes ülések, melyekben a legfontosabb kérdések döntettek el, lassankint csaknem egészen megszűntek, és így a naplónak most már csak képzelt egysége, csupán pro forma maradt fenn az egység egyéb jelenségei közül, a nélkül, hogy annak jótékonyágai és céljai közül csak egy is megmentetett volna.

Mély bölcseséggel adta elő tegnap ő cs. kir. főherczegsége mindazon változásokat, melyek az országgyűlési tanácskozások módja 1790 óta keresztülment, — ezeknek summája az: hogy lassankint a tárgyalatások kezdete egészen a KK. és RR. üléseibe,

vagy még inkább a kerületi ülésekre ment át, s hogy így ez a mélt. főtábla azon befolyásból, melyet azelőtt még az iniciativa tekintetében is gyakorlott, egészen ki lőn szorítva. A főrendi napló elfogadása úgy tűnik fel némelyek előtt, mint egy további lépés ugyanezen ösvényen. Előttem azonban az a kérdés: hogy megmaradván a mostani rendszer mellett, s nem fogadván el a naplót, van-e legkisebb reménység, hogy a tanácskozási mód a régi formákra vissza fog vezéreltethetni, s hogy ez a főmélt. tábla maga hajdani befolyását az iniciatívára visszanyerhesse? ha pedig erre nincsen legkisebb valószínűség is, nem lehet-e sokkal inkább azt állítani, hogy a mint minden eddigi változások ezen táblának hátramaradásával voltak összekötve, s befolyásának megcsökkenésére vezettek, mostanság vagy legelőször egy olyan lépésről szó, mely annak erkölcsi erejét nevelhetni, állását erősíthetni fogja? — Már tegnap megjegyeztetett, hogy egynéhány országgyűlés óta folyton szaporodnak ama régenten hallatlan esetek, a hol a két tábla szigorú ellentétben áll egymással s a maga véleménye mellett mindegyik állhatatosan harczol. Ez egy részben ismét azon változásoknak következtetése, melyek a tanácskozási módokban helyt fogtak, épen úgy, mint a hogy maguk ezen változások az idők szelleme kifejlésének voltak következtetése. De ha már ez így van, ha gyakrabban jön most ezen mélt. főtábla oly helyzetekbe, hol nagyobb erkölcsi erőt kell kifejtenie: nem természetes-e, hogy a hatásnak több eszközeire van szüksége, mint ezelőtt? Nem az itt a cél, hogy az ellenszegülés indító okai szaporíttassanak, sőt inkább forrón kell óhajtani azt, hogy a két tábla — valahányszor csak lehet — közös célokban egyesüljön. — De ha már egyszer, meggyőződése s elveinél fogva, magát az ellenszegülésre elszánta: akkor kívánatos, hogy ne legyen a közönségre való hatás eszközei nélkül, s hogy a közvéleményben támaszt és segítséget találjon. Míg a t. KK. és RR. a maguk vélekedései mellett kerületi és országos ülések, ikenetek és követi tudósítások által harcolnak, mi pedig mind ezeknek csupán csak ikeneteinket szegezhetjük ellenébe: nem világos-e, hogy ők egy igen széles mezőn állanak, mi pedig felette szűk körre vagyunk szorítva? Ezeken felül ne felejtjük el, hogy tulajdonképen szabad választásunk már nem is igen van. Nem az a kérdés: legyen-e nyilvánossága tanácskozásinknak? hanem csupán az: hogy két nyilvánosság közt, melyeknek egyike fonák, félszeg, elcsavart és részrehajló, a másik pedig hiteles, és tulajdon firmánk alatt áll, melyiket kell

inkább választani? — Mind ezeknél fogva, és mivel ezen kíváratot úgy nézem, mint egy a körülményekből természetesen kifejlett eredményt, mint egy módot, ezen mélt. főtábla hatását nevelni, s vitalitását emelni, — miután továbbá a szabad újságot illető ikenetünkben már kimondottuk, hogy a hiteles és józan nyilvánosságnak barátai vagyunk, és így kezeink némileg már kötve vannak: az előttünk fekvő kíváratot lehetetlen nem pártolnom

1839. november 4.

Szóilásszabadsági 2-ik ikenete a KKnak és RRnek.

Azon a ponton, hol a vitatkozás áll, szerénységre volna hosszas beszéddel tartóztatni a mélt. Fő-RRet; és így csak néhány kevés, eddig még nem hallott megjegyzésekre kívánom szorítani beszédemet. Igen kívánom én is, hogy — valahányszor csak lehet — ezen tábla a másikkal közös célok elérésére egyesüljön; nem hiszem azonban, hogy valahányszor ez nem történik, s a vélekedések és elvek különféleségénél fogva nem történhetik, mindannyiszor ezen táblát úgy lehessen festeni, mint közfalat, mely a nemzet és fejedelem közé veti magát; mert mi volna e szerint a mi alkotmányos állásunk? s törvény és alkotmány szerint nem vagyunk-e mi is a nemzetnek egy kiegészítő része? — A mi magát a tárgyat illeti: mindjárt, midőn először volt szerencsém ezen országgyűlésen megszólalni, azon meggyőződésemet jelentém ki, hogy ez az egész szóilásszabadsági controversia oly mezőre van vité a KK. és RR. által, melyből szerencsésen kimenni nem lehet. Törvénytelennek állítják a KK. és RR. a perek megindítását; — igenis; de mi erő van ebben, mikor a bírák a beperletteket elítélték? — Tovább mennek a KK. és RR. s törvényteleneknek állítják az ítéleteket; — igenis; de micsoda fundamentumon? a procedura miatt? de ezt ez a mélt. főtábla törvényesnek állítja; — a felállított elvek miatt? a mennyiben ezek általánosak, ez a főtábla bennök sérelmet nem lát; a mennyiben a felfogott eseteknek a törvények elveivel való viszonyait illetik, tagadja ez a főrendi tábla, hogy ezekről a pereknek formális revisiója nélkül bíraskodni lehessen; ezt a revisióbeli jogát pedig a törvényhozásnak el nem ismeri. És így a KK. és RR. nézeteinek nemcsak a végrehajtó hatalom, mint a törvényhozásnak másik része, s azonkívül az egész bírói hatalom, hanem

az országgyűlési testület egyik része, t. i. ez a főrendi tábla is ellenében állván, az egész vitatkozás egy oly megbabonázott körben, valóságos circulus vitiosusban fekszik, melyből ezen az úton kigázolni szerencsésen nem lehet. — A miket itten hallottam, nem olyanok, hogy a dolognak ezen általános fekvését megváltoztatnák. Hallottam itt az elnem-idősülhetés doctrináját megemlíteni. Helyt áll ez minden kétségen kívül a nemzetnek törvényhozói mineműségére nézve. Létezzék bár századokig hibás szokás, vagy rossz törvény, a nemzetnek azt megszüntetni a törvényhozás útján mindig szabad és lehet. De hogy a nemzet — mely se nem adminisztrál, se nem bíraskodik — azt, a mi törvényes úton történt, a multa nézve visszahatólag megsemmisíthesse, az elnem-idősülhetési tanból következtetni csakugyan nem lehet. Egy más okoskodást abból hallottam itt húzni, hogy a mi törvényszékeink nem választott bírákból állanak. Ez nem ellenvetés az ítéletekre nézve, hanem a mi alkotmányos intézeteinknek kritikája; mert hiszen ezeknél fogva függnek királyi kinevezéstől a főtörvényszékek tagjai. A bírói függetlenség elve azonban a bírói hatalom természetén s az igazság kiszolgáltatásának megkivántatóságain épül, és nem a választási elvnek corollariuma; — egyaránt divatozik, s kell divatoznia józan értelemben s határok között, a köztársaságokban épen úgy, mint a korlátlan vagy korlátozott monarchiákban. Hogy az idézéseket elrendelő kormányzéseknek az általa kinevezett bírákkal való egyetértése bizonyos esetekben rossz következtetéseket szülhet, az kétséget nem szenved; de ez ellen soha sem keresett, se nem talált a törvényhozás orvoslást a törvénykezési sphaerán kívül; legkevésbé nyújthat pedig itten segítséget a változó szellemű politikai testületeknek befolyása. Én tehát mindinkább meggyőződom, hogy a dolog ezen fekvésében másutt mint új törvényben orvoslást találni nem lehet. — Két ellenvetést hallottam én itt az új törvény ellen. Egyik: hogy nem lehet új törvényt hozni, ha a múlt ítéleteket vizsgálni nem szabad. Ki tagadta, hogy a törvényhozónak, mikor új törvényt akar csinálni, tekintettel keil lenni a múltakra, s igen gyakran azokban keresni vezérfonalat a jövőre nézve? De hogy miért legyen az új törvény meghozatalának szükségessége a requisituma a hozott ítéleteket törvényteleneknek nyilvánítani, s következtetéseiket megszüntetni? azt átlátni képes csakugyan nem vagyok. Egy más állítás az: hogy állván a bírói függetlenség elve, az új törvény sem fogna semmit használni,

mert annak megtartásaért semmi sem kezeskednék. Ha ez így van: úgy in linea judiciaria soha előmenetelt tenni az ország nem fog; mert ily drága áron az előhaladásokat megvásárolni nem lehet. Igen sajnos, hogy a KK. és RR. és mi e tekintetben törvényhozói kötelességeinket oly különbözőleg fogjuk fel. Ők az által gondolják biztosítani a hozandó törvényeket, ha a multa nézve a bírák függetlenségét eltiporják; mi azt tartjuk, hogy ennél ingatagabb alapra a hozandó törvényeket állítani nem lehet. — De ha a dolgot magát tekintem is: lényeges akadályt új törvény hozására nézve teljességgel nem látok. Kettőről lehet itt szó: a szólás szabadságának biztosításáról, s a crimenre nézve az eljárás módosításáról. Az első a mi illeti: mi is annak szeretetében nevedtünk, annak gyakorlatában élünk, s attól várjuk vélekedéseinknek, elveinknek győzedelmét. A felségsértési eljárásra nézve hasonlóképen nem tudok oly véleménybeli elágazást a két tábla között, hogy célirányos rendelkezést jövőre nézve ne reménylhessek. — Mindezeknél fogva, és mivel más módot a kérdés megfejtésére nem látok, ragaszkodva minapi elveinkhez, a KKat és RRet felszólítani óhajtom, hogy velünk e tárgyakra nézve új törvényjavaslatokat közölni sziveskedjenek.

1839. december 30.

A reversalisok kérdésében.

Az lett volna a polgári társaságoknak kezdetétől fogva legkívánatosabb, hogy magát a világi hatalom, a lelkiismeret legdrágább kincsébe, a vallás kérdésébe, nem avatva, hanem azt magára bízva, annak tulajdon belső erejétől várta volna szellemi kifejlését s haladását; ez által a vallásos ideáknak ereje s terjedése bizonyosan nem vesztett, — más részről pedig elkerültetett volna azon viszontagságoknak nagy része, melyek a históriában egész évkorokat homályba borítanak. A történetek azonban mást akartak; status és egyház egész Európában többféle viszonyban állanak egymással, érdekeik sokféleképen egybeszővők, s ugyanazon egy országban létező különféle vallásbeli felekezeteknek érdekei gyakorta összeütközésbe jöven, számos esetekre nézve elkerülhetlenné vált a polgári hatóság közbejövetele. Már most ama sokkal könnyebb kötelesség helyett a statusnak azon nehezebb feladás jutott, hogy az összeütközések minden eseteire célirányos szabályokat találjon

fel s alapítson meg. Ezen szabályok megállapításában, mikor az egyház és annak tulajdon hivei közti viszonyokról van a szó, minden kétségen kívül a dogma a vezérelv; de midőn különböző vallásos felekezetek érdekei jönnek egyes személyekben össze-
 ütközésbe: akkor, ha az egyik vagy a másik dogmát választaná vezérelvül a törvényhozás, szükségesképen igazságtalannak kellene lennie, mert mindenkor csak az egyiknek tehetne eleget. Az ilyen esetekben tehát nincs egyéb hátra a törvényhozó hatalomra nézve, mint egyeztetést s úgy szólván közbenjárást gyakorolni; a mi ismét csak igazság és viszonyosság által érthetik el. E viszonyosságot pedig nem pusztán és mechanice kell érteni, hanem úgy, hogy minden egyes esetben — tekintetbe vétetvén valamennyi egyéb körülmények felett a dogma is — oly kombinációk találassanak fel, melyek által a kedvezések a két érintésbe jött felekezetek között egyenlően osztassanak fel; s ez az a körülmény, mely ezen vallásbeli kérdéseket más előmeneteli vagy javítási kérdésektől megkülönbözteti; minden más esetekben a magában legcélszerűsőbb s legszentebb újításnak gyakran méltán lehet ellenébe vetni, hogy a nemzetnek arra még készíttetnie, még érnie kell; az itten szóban levő intézkedéseknél ezen tekintet közbe nem jő, mert nem kedvezésekről van a szó, hanem csak arról, hogy a kölcsönös állapotok, összeütközések eseteiben, az igazság elvei szerint intéztessenek el. — Ezen elvek, vélekedésem szerint, mindenütt igazságosak; Magyarországon egyszersmind a józan politika által is megkívántatnak, mert egy olyan vallásos felekezet helyezettetéséről van szó, mely békekötések és világos törvények által biztosított törvényes állással bír, és minden tekintetben különös figyelmet érdemel. Az 1790: 26 hozatalakor, az előbeszédnek szavai szerint is, a békekötések állapotjára való visszamenetelről volt szó, és mégis nem volna nehéz megmutatni, hogy evangélikus atyánkfiai állapotja most kedvezőbb, mint a békekötéskor volt, s valamint a 26. t. cz. a dolgot inkább kimerítette s javított, úgy nekünk is ez a feladásunk; mert nem csak mindinkább új esetek adják magukat elő, melyek ellátást kívánnak, hanem azért is, mivel a kölcsönösség és igazság eszméi is idővel kitisztulnak és tökéletesednek. A mennyiben tehát itten törvénysértésekről lenne szó, annyiban a törvény szellemére s tartalmára kell visszamenni, a kívánatok közül pedig megadni mind azt, mit igazság s kölcsönösség tőlünk kíván. — A mi már a reversalisokat illeti: azon ellenök felhozott erősség, hogy a

természet törvényébe ütköznek, itten alkalmasint tökéletesen megczáfoltatott; nem is ezen okból kívánom én azoknak megszüntetését jövődre, hanem más két okból: 1) mert a reversalisok levén az úgynevezett vallásbeli kérdéseknek kútfeje, nem látom lehetségesnek ezeknek megszüntetését, míg a reversalisok állanak; — 2) mert nem látok sem maguknál az evangélikusoknál különös kívánságot, sem a törvényhozásnál legkisebb hajlandóságot is arra, hogy a reversalisokra nézve a reciprocitas megadassék; és így, megállván a reversalisok, nem látom lehetőknek ezen ügyet az igazság basisára állítani. Megegyezem tehát abban, hogy jövődre a reversalisok erőnélkülieknek nyilatkoztassanak. A mi a múltat illeti: magában értetvén, hogy csalárdság vagy erőszak által kicsikartak erőnélküliek legyenek, a többiekre nézve azokat magány kötések gyanánt kívánom tekinteni, s azon elvet követni, hogy senki azon vallásában, melyben már oktatást kapott, ne háborgattassék. Ezen kívánatoknak megfelelni látszván nekem a koronaőr indítványa, hogy t. i. álljanak a reversalisok mindazon esetekben, hol megtartásukat az érdekelt fél követeli, vagy pedig azoknak következtetésében vallásos nevelést nyert gyermekek már léteznek, — azt egész kiterjedésében elfogadom.

1839. deczember 31.

Vegyes házasságból született gyermekek vallása.

Kettő itt a kérdés: az 1-ső a 26. t.-cz. fundamentalitását illeti; 2-ik azt: hogy célirányos és elfogadható-e a KK. és RR. jelen indítványa? Mi az elsőt illeti: áll minden kétségen kívül, hogy az ország élő törvényeit fontos okok nélkül változtatni nem kell; más részről azonban tagadhatlan, hogy legsarkalatosabb törvényeink is a körülményekhez képest módosultak. Előhozattak már e tekintetben a Bulla aurea és más fontos törvények; szabad legyen nekem még a koronázási diplomákat megemlíteni, melyek — mint 1830-ban elismertetett — a kölcsönös egyezkedés után változhatnak. Általában áll azon elv mind a magyar, mind más jus publicumban: hogy a szerződések minden nemei azon az uton oldatnak fel, melyen kötöttek. A 26. t.-cz. a békekötéseken alapul, melyek nem rendes törvényhozói uton keletkeztek, és már előttem megmondatott, hogy ezen békekötések részletességekre nem terjeszkednek, hanem csak általános elveket foglalnak maguk-

ban; s világosan kitetszik innen, hogy mennyiben változhatatlan a 26. t.-cz., t. i. ezen elvekre nézve. Ezen elvek alkalmasint e két ideában pontosulnak össze: „liberum religionis exercitium pro evangelicis, et absque praejudicio cath. religionis.“ Ezen két elv igenis sérthetetlen; de annak valóságos értelme, kiterjedése, alkalmazása felett szabad tanácskozni a törvényhozásnak; és így nincs az 1790: 26. t.-cz. fundamentalitása által elzárva, hogy a mostani törvényhozás azon két elvet világosabb s tisztább értelemben ne vegye, és ne alkalmazza. Átmenvén már most a kérdés 2-ik részére, t. i. a RR. indítványa célirányosságára, meg kell jegyezni: hogy a 26. t.-czikben nincs ugyan még meg a tökéletes kölcsönösség, mert ha annak bevezető némely szavai ide mutatnának is, más részről mégis a törvénynek egyes positivus rendeletei a kölcsönösségnek meg nem felelnek; el van mindazáltal abban a kölcsönösség magva vetve, el van készítve az út, melyen e tárgyban haladni lehet és kell. A kölcsönösséget — mint már tegnap mondtam — úgy értem, hogy minden körülmények — és így a hit is, melyet valaki követ — mérlegre tétessenek, s úgy történjék aztán oly intézkedés, mely a kölcsönös állapotokat igazságos irányban döntse el. Ezen elvet a jelen kérdésre alkalmazva, itten a dogmáról s az individualis érzetről lehet csak szó. Az elsőre nézve már mások előhozták, hogy nem ellenkezhetik inkább a kath. hittel, ha a kath. anya vegyes házasságból született leányát is protestansnak neveli, mint az, ha fiait neveli protestansoknak. Felhozott Erdély és más az ausztriai birodalomhoz tartozó provinciák példája, annak bizonyosságul, hogy a dogma itt a kölcsönösségnek utjába eldöntő akadályul nem állhat. Fennmarad tehát a másik kérdés: az individualis érzet kérdése. E tekintetben azonban lehet-e igazságtalanság nélkül azt állítani, hogy a kath. rész mindig melegebben érez hite mellett, mint a protestans, és hogy így mindig nagyobb lévén az áldozat az eféle esetekben a katolikus, mint a protestans részről, a RR. indítványában a belső, a szellemi, az erkölcsi kölcsönösség tulajdonkép hiányzanék? — Hallottam én azt említeni, hogy ez egy új engedmény, mely ismét új engedményeket fogna maga után húzni. Én azt tartom, hogy a katolikus ügy csak akkor fog erősen állani minden ostromok ellenében, mikor egyszer evangélikus atyáinkfiainak megadtuk mind azt, a mit tőlünk igazságosan kívánhatnak. Az irántoki igazságnak határai azon a ponton vannak, melyen túl a kathol. ügy iránti igazságtalanság fogna kezdődni.

De — a mint mondtam — én ezen indítványt reánk katolikusokra nézve igazságtalannak nem látom, és így pártolom azt azon értelemben, hogy a protestans atya vegyes házasságból született minden gyermekeit protestansoknak nevelhesse.

1840. januárius 2.

Törvénytelen ágyból született gyermekek vallása.

Ő főherczegsége egészen a discussio érdekében fekvő megintését nem csak szóval, hanem tettel is kívánván követni, nohabár előadásaira is történt hivatkozás, melyre felelni óhajtana: ezt mindazáltal szívesen maga idejére halasztja. Mi magát a tárgyat illeti: igen tudja méltányolni a szónok a koronaőr azon okoskodását, mely szerint a Fő-RR. utolsó országgyűlési javaslatában azért nem nyugszik meg, mivel ez által azon reciprocitas, mely a törvénytelen ágyból született gyermekekre nézve eleinte megadatik, később ismét elvész, mikor t. i. az ily gyermekek törvényesítettvén, a most még nem a reciprocitas elvein alapuló törvény rendelete alá vettetnek. A szónok is nem csak a reciprocitas mellett volt a gyermekek nevelésére nézve, de ezentúl is óhajta azt, sőt nincs reménység nélkül, hogy azt a jelen törvényhozás még el is érendi. Ha ez történik, akkor világos: hogy a törvényesített gyermekek ezen reciprocitást megrendelő törvénynek rendelése alá fognak esni. Addig is azonban a jelen esetet törvényes intézkedés nélkül hagyni nem lehet, s a jelen állapotban oly intézkedést kell tenni, mely a törvény által felállított általános szabálylyal és magával az igazsággal egyhangzásban legyen. Már pedig, míg a mostani törvény fennáll, nem tartja igazságosnak, hogy a törvénytelen ágyból gyermekeket szült anya több pártfogást s nagyobb kedvezéseket nyerjen a törvényhozástól gyermekei vallásos nevelésére nézve, mint az, ki törvényes ágyból szült gyermekeket. Az oly gyermekekre nézve, kik a 7-ik évet meghaladva, vallásos oktatást már nyertek, úgyis ki van mondva, hogy azok vallásukban maradjanak meg; attól pedig, hogy a vallásbeli változtatás még az ennél kisebb korúakra is veszedelmes legyen, azért nem fél, mert ha kívánatos is, hogy a gyermekek már kisdied korukban a vallásos elveket beszíjják: azt mindazáltal, hogy már 7-ik esztendejük előtt a katolika hit s protestáns vallások közti különbséggel ismeretesek legyenek, feltenni nehéz. Az sem áll,

hogy elfogadtatván a Fő-RR. indítványa, a törvénytelen gyermek atyjának kifürkészése sok kedvetlenségre adhatna alkalmat; mert hiszen ott, hol törvényesítették a gyermek későbbi házasság által, az atya maga magát nevezte meg, míg pedig ez meg nem történik, addig éppen azért neveltetik anyja vallásában a gyermek, hogy az atyának keresésére ők ne legyen. Mind ezen tekinteteknél fogva a Fő-RRnek mult országgyűlési javaslatához ragaszkodom.

1840. januarius 3.

A transitus kérdése.

Egészen megkülönbözteti azon kérdést: hogy sérelem-e a hat heti oktatás? ama másiktól: hogy meg kell-e azt tartani? — Az első merőben historiai igazságnak kérdése; s nem a hatheti oktatás védelmezői, hanem az azt ostromlók vitték a vitát e mezőre, mikor a hat heti oktatást törvénysértésnek állították. Már megmutattattott, hogy ez nem így van. II. Leopold november 7-i resolútiója világosan magába foglalta a hat heti oktatást; e resolútiót a protestansok szórul szóra törvénybe akarták iktatni. A katholikusok nem voltak meglegedve a resolúcióval. Felmenvén a dolog még egyszer ő felségéhez, jött azon resolúcio, mely szórul szóra törvényben van. Ezen törvény teszi a legfelsőbb helyre való feljelentést a vakmerő átmenetelt akadályoztató intézkedéssé, s hogy ezen intézkedés módjára éppen az választott melyet a protestansok maguk törvénybe kívántak volt iktatni, az ennek a törvénynek sértése csakugyan nem lehet. Mind ezeket nem a hat heti oktatás védelme miatt mondom, hogy a hat heti oktatás megtartását pártoljam; hanem azért, mert véleményem szerint e teremben minden és így historiai tekintetben is az igazat kell kimondani. Ha a törvényhozás a hat heti oktatást céliránytalannak találja: úgyis joga van azt megszüntetni, annál kevésbbé szükséges itten tökéletesen hamis historiai basist keresni fel.

A mi magát a hat heti oktatást illeti: bizonyos, hogy az eredetét a legjobb céloknak köszönheti. Lehet-e in theoria szelidebb módot gondolni, mint azt, hogy a vallását elhagyni akaró annak tanításaiban egy bizonyos ideig oktattassék? A végrehajtásban azonban számos visszaélések adódtak elő, talán inkább azoknak hibája által, kiken a törvény végrehajtatott, mint

azok által, kik azt végrehajták; mert a dolog természetében fekszik, hogy az, ki egy vallástól elpártolni akar, annak tanításait készséggel többé nem hallgatja. Köz tehát az értelem a hat heti oktatás helyett más valami célirányos módot találni fel; e tekintetben a valóságos szempont már hasonlóképp el vagy on találva; nem lehet az más, mint közép út, azon vakbuzgóság között, mely erővel akarná tartóztatni a menni akarót, s amaz indifferentismus közt, mely a korlátlan változtatást megengedvén, a közvéleményben lealacsonyíttatni engedné azt, mit ily könnyen minden órában fel lehet cserélni. Mert itt nem az egyes individuumok érdekéről vagy on szó; sem az, a ki jön, nem nagy nyereség, sem az, a ki megy, nem véghetetlen veszteség; de itt a vallásosság érdeke forog fenn, és az, hogy ez semmi esetre se kisebbitessék. Mikor a mélt. Fő-RR. megegyeztek abban, hogy egy bizonyos kort elért személyek vallásukban többé, habár törvénytelenül követik is azt, ne háborgattassanak: mind practice, mind pedig általános elvekre nézve a földolgot már megtették; practice azért, mert az elannyira gyűlöletes vallásbeli kérdések $\frac{9}{10}$ része ilyen személyeket illetvén, ez által az izetlenségek legnagyobb része megszüntetik; az általános elvekre pedig azért, mert a szabadelműség itten főképp abban áll: nem háborgatni hitében azt, ki valamit hisz. Voltak ugyan, kik ezen határvonalat még alábbra, jelesen a 7-ik esztendőre akarták tenni: de e tekintetben meg kell jegyezmem, hogy ez a törvényes vallás ideájának megszüntetésére vezet, és oda, hogy mindenki tetszése szerint választhasson vallást gyermekei számára; mert képtelenség volna egy részről ugyan a törvényes vallás eszméjét tartani fenn, más részről pedig ennek kötelező erejét éppen azon kortól fogva szüntetni meg, mikor annak practicus jelentősége kezd lenni. Ez tehát egy egészen új rendszer, mely sokkal tovább vág a transitus kérdésénél, és e mai vitatkozás körén túl fekszik.

A mi már az érintett korú személyeket illeti, kik merőben kívánnak egy vallásról a másikra átmenni: nekem úgy látszik, hogy a keresztény vallások mindenikében megvan mind az, a mi a szívet nemesítheti, a mi a lelket emelheti; mindenikben lehetnek és voltak nagy és erényes férfiak. Sokkal több sympathiát érzettem én mindig azokkal, kik azt, a mi vallásukban nagy és szép vagy on, felfogva, keblökben megérlelik, s tetteikben gyümölcsöztetik, mint ama más nemével az embereknek, mely akár más speculatiók következtében a vallások közti különbségeken

török fejöket, hogy egyikből a másikra átmeheessenek. Vannak itt is tiszteletes kivételek; azonban a historia bizonyítja, hogy egy IV. Henrikre, ki noha nagy ember volt, mégis világi czélokból mene át más vallásra, ezer nem sok tiszteletet érdemlő átmenő jut. Nem akarom én ezen nemét az embereknek sem faggatni, sem üldözni, de egyebet szigorú igazságnál nem várhatnak a törvényhozástól, legkevésbbé kedvezéseket, vagy azt, hogy nekik más érdekek hozasának áldozatul. A KK. és RR. javaslatában elegendő kezességet e tekintetben nem látok. Kifejtetett már, hogy a vármegyei küldöttségek elegendő biztosságot nem nyújtanak arra, hogy nekik itten elhatározó befolyás tulajdonítsák. Fenn akarom tehát tartani a királyi elhatározó felügyelést mind ezért, mind pedig a végett, hogy az eljárások elvei között lassankint bizonyos egyformaság hozassék be. Ha ezenfelül határidő rendeltetik, mely alatt a királyi elhatározásnak le kell érkezni: úgy tartom, minden érdekeknek meg leszen feelve. Kimondván tehát, hogy a hat heti oktatáshoz nem ragaszkodunk, a mondottaknak értelmében kívánám, b. Jósikával egyetértőleg, a KKat és RRet egy czélirányos javaslat megkészítésére felszólítani.

1840. februárius 25.

Reversalisok.

Ne várja tőlem ezen főtábla, hogy megfussam maga egész kiterjedésében azon tágas kört, melyben a jelen tárgy a hozzá kapcsolt számos kérdésekkel együtt fekszik. Felesleges lenne ez ily számos kimerítő előadások után, s annyival kevésbbé telnék ki tőlem, mivel a jelen kérdésre nézve ama visszas állásban vagyok, hogy — a mint már többször kijelentém — a KK. és RR. javaslatát jövendőre nézve egészben, multa nézve nagy résziben pártolnom kell, holott mégis az általok használt erősségek közül többeket nem helyeselhetek. Nem akarván azonban e tekintetben is bővebben kiereszkedni, csupán egynémely e részben e teremben történt állításokra kívánok tenni egy-két észrevételt. Jelesen a reversalisok törvényessége mellett felhozott azon erősség, hogy a mit a törvény nem tilt, az szabad, itten többek által szélesebb és úgy szólván általános magyarázatot kapott; nekem úgy látszik, hogy azok, kik ezen okot használták, nem amaz általános publico-politikus elvet (melynek érdemlegi vitatása ide

nem tartozik) kívánták felállítani, hanem csupán a kérdéses törvény „possint“ kifejezéséből indultak ki, s más szavakkal azt akarták mondani, hogy mikor egy törvény egy ily kifejezéssel a vegyes házasságokból született gyermekeknek protestans nevelését nem parancsolta, hanem csak megengedte, ezen gyermekeknek kath. vallásbani nevelése s az ilyen nevelésre való kötelezés törvénytelennek nem mondathatik. — Gáncs alá jöve továbbá azon állítás gr. Mailáth Jánosnak, hogy az 1791: 26-ra s az annak hozatala után kiadott kormányi rendeletekre nézve bátran fel lehet hozni amaz axiomát: „optimus interpretes verborum quisque suorum.“ A mennyiben magam is gr. Mailáth véleményét pártolom e tekintetben, úgy hiszem: nem oda terjed ezen állítás, mintha a kétes értelmű törvényeknek új törvények általi magyarázására való jogát a közös törvényhozásnak valaki kétségbe akarná venni; s egyedül az akar itten mondatni: hogy mikor a felség, ki a köztudomás szerint a 26. t. cikknek valóban alkotója volt, annak végrehajtásában közigazgatási úton oly rendeleteket ad ki, melyek iránt az országgyűlés több évtizeden át észrevételt nem tőn, az ilyen rendeleteket a törvény hibás magyarázása alkalmazásának nevezni nem lehet. S épen így nem osztozhatom gr. Erdődy Sándornak ezen eszme nyomán kifejtett amaz aggodalmában, hogy t. i. ezen elv mellett a szólásszabadsági tárgyban a t. KK. és RRhez minap intéztetni határozott felszólítás veszélyes következtetésekre fogna vezetni; mert — a mint azt a lipói érdemes főispán már megjegyezte — a két eset felette különbözik egymástól. 1790-ben maga az ország akarta, hogy a felség törvény képében adja ki határozatát, s ezen törvény gyakorlati alkalmazásában a felségtől egy bizonyos hitelességet a törvény értelmére nézve megtagadni nem lehet: most ellenben, ha javaslatunk szerint sikerülne is a felterjesztés, annak következtetése nem törvéncikk, hanem csupán királyi válasz lenne, és pedig oly válasz, mely ismét országos tanácskozások tárgyává fogna válni, s törvény semmiesetre se lenne egyéb, mint az, miben az ország RRei mint ilyenben megfogtak volna egyezni. — Egy más okoskodás, mely mindennemű reversalisok ellen mind multa, mind jövendőre egyaránt szól, s mely ha az okoskodások erejét hányszor ismétlésektől kellene mérni, a legerősebb okoskodás volna, ma ismét többször előhozott: értem azt, miszerint a reversalisok azért természet- és törvényelleniek, mivel oly valamiről szólnak, mi kötelezést meg nem szenved, t. i. a lélekről, s oly lényt kötnek le, mely még

nem létezik, t. i. a még nem született gyermeket. Ezen okoskodás kelletlenül többet bizonyít; mert ha ez áll, ha nem született lényről vallására nézve rendelkezni nem lehet, ha lélekre nézve nem szabad szabályokat felállítani, egy szóval: ha a reversalis erőtlensége ezen az alapon fekszik, úgy hasonlóképen sérelmes minden törvény, mely a vallásos nevelésről szól és rendelkezik, mert a törvény ellen épen azon okok állanak itt, melyek a reversalisok ellen felhozattak. Ezen okoskodásnak csak ott volna némi ereje, hol az átmenetel más vallásra teljes lehetetlenség volna; ott igenis lehetne azt mondani, hogy embertelenség egy szabad lelket egy bizonyos hithez örök időre akár törvény, akár szülői rendelkezés által lebilincsezni. De hála Istennek! e helyzetben nem vagyunk, sőt abból napról napra inkább kivergődünk. Itt tehát csak a gyermek vallásbeli neveléséről van a szó; egy részben joga, más részben tiszte ez a szülőknek, s hogy ezen tisztán ezen jog mikinti teljesítéséről, s illetőleg gyakorlásáról, miért ne lehessen az atyának magát szabadon lekötelezni, azt én ugyan atlátni képes nem vagyok.

Mindezeket hosszabban vitatni azért nem akarom, mert ki van már mondván, hogy a jövőben kiadandó reversalisok erőnélküliek legyenek, és így csak a már kiadottakról vagy a szó; e tekintetben pedig, miután maga koronaőr gr. Teleki ő nagyméltósága is nem kíván különbség nélkül minden kiadott reversalisokat megsemmisíteni, — tulajdonképen már most csak az a kérdés: hogy a már kiadott reversalisok közül melyeknek kell megállani, melyeknek nem? Koronaőr ő excellentiája nem kíván — mondom — minden kiadott reversalisokat megszüntetni; más részről a csanádi püspök előadása szerint nem követeltetik minden kiadott reversalisok sikeresítése: nem juris quaestio ez hát többé a törvényhozásra nézve, hanem a feladás itten csupán az: a kölcsönös méltanyosság elvein a házi béke és csend megőrzésére irányzó törvényt alkotni. E tekintetben óhajtott lett volna, hogy eleitől fogva e tárgyra nézve nem a KK. és RR. izeneteit, hanem inkább a közlött törvényjavaslatot vettük volna tanácskozás alá, mely is e tárgyra nézve így szól: „1. §. A vallásos reversalisok, vagyis a születendő gyermekek mily vallásban neveltetésük iránti kötelezések erőnélküliek, s az azok tekintetéből akár eddig eredett, és még függőben lévő, akár ennekutána támasztható mindennemű vallásbeli követelések, teljesen és tökéletesen megszüntetnek.“ Nincs itt tehát szó sem eltörlésről, sem tilalomról, hanem csupán

egy harmadik beavatkozása vagy kirekesztve, és így azon elve van felállítva a magányos szerződéseknél, melytől ezen főrendi tábla is, kimondott elveinél fogva, nem idegen. Miután ez így van, miután senki sem akarja, hogy a reversalisok sikerét egy harmadik szorgalmazhassa, miután minden kiadott reversalisokat a másik rész sem akar ezen táblán megszüntetni: a kérdés tulajdonképen csak a körül forog, hogy melyek azon esetek, mikor a kath. félnek, kiről itt egyedül szó lehet, a kiadott reversalis fogantatását követelnie szabad? E tekintetben két pontra nézve ismét nem látok különbséget a két rész között. A koronaőr és a csanádi püspök egyaránt akarják, hogy a nem szabadon kiadott reversalisok semmierejük legyenek; megegyeznek abban is, hogy a már gyakorlatba vett reversalisok többé kérdésbe ne jöjenek. Csak egy harmadik pont iránt látok tetemes különbséget. A koronaőr meg akarja szüntetni azon kiadott reversalisokat, melyekre nézve reclamatio történt: a csanádi püspök ellenben úgy hiszi, hogy erre az egyoldalú reclamatio nem elég, és hogy a kötést felbontani azért, mert az, ki annak súlyát szenvedőleg viseli, attól szabadulni akar, igazságtalanság nélkül nem lehet. Osztozom én is ezen aggodalomban, s azt tartom, hogy a kath. fél lemondása nélkül ezen ő reá nézve kedvezőleg álló kötés meg nem semmisíthetetik. Ezeknek nyomán úgy vélekedem: a KK. és RR-től következő rendelkezéshez való járulásukat kellene kikérni: hogy t. i. „megszüntetvén jövőre minden akár egyházi, akár a világi hatóságok részéről reversalisok nyomán eredett, vagy eredhető követelések, a szabadon kiadott reversalisok ellenben, a mennyiben már gyakorlatba vétettek, ezentúl is megállván, a még gyakorlatba nem vettekre nézve rendeltetik: hogy azoknak fogantatát a katholikus félnek oly esetekben, hol azokról lemondása bebizonyítva nincsen, eszközteni joga legyen.“ Szabad legyen e javaslatomat röviden felvilágosítani. Először is a már kiadott reversalisok közül csak a szabadon kiadottak vannak itt fentartva, az akármilyen módon kicsikartak meg vannak semmisítve. Továbbá fenn vannak tartva azok, melyeket a gyakorlat, azaz a gyermeknek a kathol. hitbeni neveltetése megszentelt. Hasonlóképen „sine qua non“ feltétel gyanánt van kitűzve a kiadott reversalis megszüntetésére nézve a kathol. félnek világos lemondása, mely nélkül véleményem szerint azt megszüntetni nem lehet. Végére ki van rekesztve minden kényszerítés; mert a reversalis megszüntetésére a katholikus fél megegyezése szükséges, s nohabár általában véve igaz

is az, hogy a férfinem erősebb az asszonyi nemnél, s inkább foly be reá, mint fordítva: a mindennapi tapasztalás mindazáltal oly gyakran az ellenkezőt mutatja, hogy én e részben azon aggodalmat, mintha így az asszonyi nem kényszerítésnek fogna kitéve lenni, nem oszthatom.

Ezeknél fogva reménylhetvén, hogy javaslatom a két részről kívánatoknak megfelel, azt a mélt. Fő-RR. pártolásába ajánlani bátor vagyok.

1840. februarius 26.

Vegyes házasságból születendő gyermekek vallásbeli neveltetése.

Nem lehet öröm nélkül látni a mélt. Fő-RR-nek ezen közös czél elérésére irányzott törekvéseit, melyeknek legnagyobb tanúsága az, hogy azon egyetlenegy szónok, ki eddigelé e kérdés felett a nagytiszteletű egyházi rend részéről megszólamlott, nem annyira a rendek indítványa elfogadását ellenzé, hanem csak azt igyekezett megmutatni, hogy a katolikusok részéről nem igazságtalan kívánat, a törvény mostani rendelete mellett megmaradni. Én minden időben pártoltam a kölcsönösségnek azon elvét, mely a KK. és RR. indítványának alapját teszi, s ama főerősséget, mely az 1790: 26. t.-cz. állítólagi változhatatlanságából merítettik, akadálynak soha sem tartottam. Hiszem és vallom én azt, hogy az országnak alaptörvényeihez fontos okok nélkül nyúlni nem lehet; alaptörvénynek tartom az említett törvénycikkelyt, s mint ilyen tisztelek, a békekötésekkel együtt, melyekben alapszik; hiszem, hogy ezen frigyeknek is újított és országos erőt adott; de változhatatlannak minden egyes pontjaira nézve nem tarthatom. Ha egy részről szent kötelessége a törvényhozónak, azon, a mi törvényesen fennáll, ok nélkül nem változtatni: úgy más részről nem kisebb bölcsesség fekszik abban, oly változtatásoktól, melyeket az idő és a körülmények kívánnak, nem vonakodni. Ezen elvnek hódoltak őseink minden időben, és a hazai történetek tanúsítják, hogy az idő és körülmények kívánatahoz képest legsarkalatosabb törvényeink is változtattak. Elég legyen itt a koronázási hitleveleket, az ellentállási jogot és az uralkodóház örökösödési rendszerét megemlíteni. A hitlevelekre nézve az tétetett a minap itt ellenvetésül, hogy az innen húzott erősség csak úgy állana, ha a hitlevelen ugyanazon király változtathatna,

ki azt adta. De épen ezen különbség, méltóságos Fő-RR! mutatja azt, hogy a mint a hitlevel változhatósága nem csak egyes királyra, hanem a királyi házra értetik, épen úgy az 1790: 26. törv. cikkre nézve a törvényhozóilag működő király és nemzet változtatási joga sértetlenül és mindenkor fenmarad. A mi itt továbbá mondatott, hogy t. i. változtak igenis az alaptörvények, de soha sem úgy, hogy az alkotmány is velök együtt nem változott volna: arra azt bátorodom felelni, hogy épen ez mutatja az érdeklét és a most kérdésben lévő változtatás közötti nagy különbséget; mert ugyan ki mondhatja, hogy ez a lépés változtatást teend az alkotmányon? s hogy az más valami, mint bővebb kifejlése azon elvnek, melynek csiráját már az 1790: 26. magában tartja? Miután én tehát e törvényt változhatatlannak nem tartom, előttem csak az a kérdés: hogy czélirányos, méltányos és politikailag szükséges-e az, mi itt tőlünk kívántatik? — E tekintetre másképp mint igennel felelni nem tudok. Mikor a reversalisoknak jövőre megszüntetése által a törvényben álló „possint“ szót erejéből kivettük, nem tettünk-e a törvényen hasonlókép lényeges változást? s új eszméről van-e itt a szó, mikor már 1790-ben, ezelőtt 50 esztendővel, az országos küldöttség a vegyes házasságokból születendő gyermekekre nézve a kölcsönösség elveit hozta javaslatba? — Felhozott itt a minap az indifferentismus még más tekintetben is, mint melyet báró Eötvös József előttem már felvilágosított; az mondatott t. i., hogy ezen mostani indifferentismusra szükségkép egy vallásos reactio fog következni, s hogy ez szükségkép kárhoznatni, rosszalni fogja mind azt, mi amannak sugalásai után történt. Osztozom én is e reménységnek egyik részében, hiszem a vallásos reactio szükségét s valószínűségét; de az a vallásosság, mely ebből születendik, véleményem szerint a jelen idő szelidebb eszméinek fényözönében fog úszni, mélyebb lesz, de kevésbé szűkkeblű, mint azelőtt, s csak kölcsönös szeretet és igazságot húzand maga után. A javasolt rendszabást egy lényeges és fontos változtatásnak tartom, de egyszersmind egy méltányos, politikailag szükséges előlépésnek az igazság ösvényén, mely bennünket protestans atyáinkfiakra nézve az egyoldalúság szűk mezejéről a kölcsönösség és természetes méltányosság széles terére viszen által. Így látván a dolgot, a javaslatot egész szívből, lélekből pártolom.

1840. februárius 27.

Transitus.

Eleitől fogva csak azon esetben tartám e jelen kérdést különös érdekűnek, ha a reversalisok nyomán eddig volt nyomozások s az úgynevezett kérdés alatt lévők iránti kedvetlenségek ezentúl is fenn fognak maradni; mert — a mint már minap bővebben kifejtém — az ilyeneknek állapotja, kik t. i. egy vallásban, melyben habár törvénytelenül, vagy a reversalisok ellenére nevelve voltak, továbbá is megmaradni kívánnak, nekem felette érdekesnek és nagy figyelmet érdemlőnek látszik. Azok ellenben, kik a maguk vallásáról más vallásra akarnak átmenni, a törvényhozás részéről nézetem szerint valami igen különös pártfogást nem érdemelnek. Annál inkább sajnálom, hogy tegnapi napon a már kiadott reversalisok tárgyában valami célirányos közép utat találni nem tudtunk; nem vagyok azonban minden reménység nélkül még e tekintetben is; mert magát ő főméltóságát az ország-biráját is úgy értém tegnap, hogy egy ilyen kiegyenlítő mód elfogadásától idegen nem volna, mihelyt az oly precisióval lenne — jelesen az üsuroboratio tekintetében — felállítva, mely által újabb visszaélések, vagy zavarok ne támadjanak. Jelen nyilatkozásomat tehát nem a permansio eseteire, hanem a formális átmenetelre kívánom értetni. E részben a tanácskozás mostani stádiumában két főtekinetetre kell figyelmeznem; egyik az: hogy a hat heti oktatás minap megszüntetett; a másik: hogy a királyi felügyelési jogot, és pedig azon célból: „ne temere fiat transitus,” ezen táblának többsége minapi határozata által ezentúl is fentartatni kívánja. Ezt az ideát tehát létesíteni kell, s ez az, mi körül a jelen tanácskozás foroghat. A végrehajtás eddigi módja a hat heti oktatás volt; mikor ugyanis nem tudván az ország megegyezni, II. Leopold király lett arbiter a vallás dolgában, — november 7-kei kir. leiratában a hat heti oktatást hozta az átmenetelre nézve javaslatba, és ezt a kir. választ az evangélikusok egész kiterjedésében a törvénybe iktattatni kívánták; a más rész azonban nem elégedvén meg, újra resolutio alá ment a dolog, s így keletkezett a januariusi resolutio, mely azután szórul szóra törvénybe ment, s melyben van kikötve a „ne temere fiat transitus” indítóok mellett a kir. felügyelési jog. Már maga ezen indítóok mutatja, hogy itt nem pusztá bejelentésről lehet

a szó: foganatossá kelle tehát ezt a jogot tenni bizonyos végrehajtási mód által; s mikor ő felsége az eszközök közt a hat heti oktatást, és így épen azt választotta, melyet maguk evangélikus atyáinkfiái törvénybe akartak volt iktattatni, nem lehet azt mondani, hogy törvénytelenül cselekedett volna, — vagy olyat, mi a törvény alkotásában vezérkedett eszmékkel ellenkeznek. De — a mint már mondtam — meg van szüntetve a hat heti oktatás; fenmarad azonban a kir. felügyelési jog a „ne temere fiat” értelmében, legalább úgy tudom, hogy ezen tábla többsége azt fentartatni kívánja; oly módról kell gondoskodni, mely által az pusztá hanggá s illusoriussá ne váljék. Ha történik oly célirányos javaslat, mely ezen jognak gyakorlatát az elv fentartása mellett szigorúan szabályozza: én azt szívesen pártolandom. Mélt. gróf Batthyány Lajos indítványa az elvnek meg nem felel; mert a kir. felügyelési jogot különbség nélkül minden esetben a merő helybenhagyásra szorítja: azt tehát úgy, mint áll, nem pártolhatom.

Az ülés végén még egyszer a következőleg szölt:

Felvilágosítólag a tiszt. koronaőr nyilatkozatára azt kívánom megjegyezni, miszerint azon elvnek, hogy az evangélikusok az országgyűléseken nem mint ilyenek, hanem mint törvényhozók jelennek meg, és hogy ennél fogva ellenök egykori megjegyzésekből erősséget húzni nem lehet. Azt is elismerem, hogy a 6 heti oktatás, a mint később gyakorlatba vétetett, sokban kütönbözik attól, melyet a november 7-iki resolutio javall. Nem is volt célom evangélikus atyáinkfiait következetlenséggel vádolni e tekintetben, hanem csupán oda volt irányozva okoskodásom, hogy azon állítás, mintha minden vallásos oktatás az átmenetel esetében már mint ilyen a törvénytelen ellenkező volna, véleményem szerint meg nem áll.

1840. martius 7.

A nagyváradi és rozsnyói püspökök pásztori levelei.

Ha valakinek a fenforgó kérdés fontosságáról s messzeható következéseiről még némi kétségei lehettek: azt a tegnapi napon e teremben történt előadások az ellenkezőről tökéletesen meggyőzhették. Ezen velős előadásoknak mély és komoly érzetét vittem ki én magamban e teremből, és mégis mely igen óhajtottam volna, hogy ezek ne mondassanak, vagyis inkább, hogy ezeket elmondani sem ok, sem alkalom, sem szükség ne lett

légyen! mert őszintén megvallom, hogy a mint a dolog mostan áll, kényesebb helyzetet, oly állást, melyből kigázolni nehezebb lenne, országgyűlési állapotainkban alig tudok. Mélyen tiszteltem én a nagyváradi püspök magas erényeit, hódolok céljai tisztaságának; de szabad legyen nekem az az egy kérdés: kellett-e szükségesképen, hogy megtörténjék az, a mi történt? Mikor maga a magyar egyház hozott be a törvény létesítésében egy bizonyos gyakorlatot, mikor ez a gyakorlat 50 esztendőn keresztül békés divatban létezett, mikor az országgyűlés az ajtó előtt volt, mikor sem concilium valami újat fel nem állított, sem az egyház feje a magyar clerushoz különösen nem szólt, — szükség vala-e, mondom, ily körülmények között, hogy 26 érsekek és megyés püspökök közül egy a fennálló gyakorlatban a végrehajtó hatalom tudta nélkül ily tetemes változást hozzon be nem egyes esetekbeni rendelkezés, hanem általános utasításokat magában foglaló körlevél által? — Kellett-e ezen fegyvert nyújtani a katholicismus számos ellenségeinek, alkalmat adni az izenetben foglalt érzékeny vádakra, kétségbe hozni ezen új rendelkezés által a katolikus tanítás állandóságát; vagy pedig ha a tanítás változhatatlannak mondatik, azt a véleményt igazolni, hogy nem változott ugyan a dogma, a tanítás, hanem változtak a magyar egyházi rend nézetei, tulajdon állása és viszonyai felől a publicus statusnak irányában? Kellett-e a törvényhozást oly helyzetbe hozni, hogy kénytelen legyen, vagy a nagyváradi püspököt szerfeletti buzgósággal, vagy pedig a többi püspököket némi hanyagsággal vádolni; és így ha a történt lépést nem rosszalja, az által a többi püspököket hasonló lépésre mintegy felszólítani? Meg voltak-e már szüntetve új törvényes intézkedés által a reversalisok, törvényynyé vált-e már az, hogy a vegyes házasságból születendő gyermekek különbség nélkül mindnyájan atyjok vallásában neveltessenek? s mikor itt a hazában semmi új nem történt, feküdt-e akkor a külső történetekben elegendő momentum a megpróbált újításra? Habár áll is a katolika egyház autonómiaja a maga körében, habár igaz is, hogy a körlevél értelmében minden, a mi a házasság törvényesítésére szükséges, az egyháziak által teljesen megadatik, hogy ez a megáldási kérdés tisztán lelki, és így az egyház körébe tartozó dolog, hogy ezt a módot nem a polgári törvény, de az egyház hozván be, annak szükségkép kezeiben kell maradnia, hogy a katolika egyháznak minden időben joga volt a fenyíték megtárgalt kötelékeit a szükség esetében ismét

szorosabban húzni, és hogy ily jog nélkül oly egyház, melynek rendszere a tanítás egységén s változhatatlanságán alapul, még csak nem is gondolható; ha igaz is, hogy azon ön ügyeiben rendelkezési jogot, mely az 1790: 26. törvénycikk által az evang. félnek világosan megadatik, a katolika egyháznál kérdésbe venni teljességgel nem lehet, — habár, mondom, mind ezek állanak is: szükséges volt-e a történt lépés épen azon a vulcanicus terrenumon, a hol történt, s nem kell vala-e inkább a dolognak kifejlését és azt megvárni, hogy a netalán létező nehézségek a törvényhozás útján kiegyenlíttessenek? — Minden keserűség nélkül mondom én ezeket, de mély fájdalommal a kath. egyház iránti forró tisztelem érzeteiben; — tudom, hogy a cél tiszta volt, de borzadok a fel nem számítható következtetésektől. Most már hogy a kérdés előttünk fekszik, határozatnak kell iránta történni, nem prokátorosan vizsga szemmel keresgélve azt, kinek van igazsága, kinek nincs? hanem statutebereként országosan, a jövőre tekintve, és azt kérdezve: quid consilii? Hogy forog-e itten fenn törvénysértés, vagy nem? ezt a hazai törvényekből és a különböző hatalmak kölcsönös határai és viszonyai iránti fogalmakból kell elhatározni. Én azonban ezt az egész vitatási módot feleslegesnek, ezt az egész mezőt veszélyteljesnek tartom; mert úgy vagyok meggyőződve, hogy ez az egész kérdés meddő kérdés, azaz olyan, mely fejtessek meg bármiképen, idves sikert semmi esetre nem nyújt. Kétféleképp lehet csak erre a kérdésre felelni: igen-nel, vagy nem-mel. Ha igen a felelet, ha sérelemnek állítatik a tett: oly valamire szólítjuk fel a kormányt, mit nem tehet; mert főképp a tegnapi nap történt nyilatkozások után világos, hogy itten kényszerítés nélkül keresztültörni többé nem lehet. A kényszerítés pedig e tárgyban képtelen, s erkölcsi lehetetlenség, az lévén minden szellemi ügyeknek természete, hogy mihelyt kényszerítés jön közbe, habár igazsága van is a kényszerítőnek, a közrésztvét s az erkölcsi erő annak részére megyen által, ki a kényszerítésnek tárgya lőn. Nem kedvezőbbek a következtetések, ha nem-mel felel a kérdésre ezen nagymélt. főtábla; mert tekintve azon ingerültséget, melyet a dolog az országnak egy nagy részében okozott, tekintve a KK. és RR. ezen tárgy feletti nézeteit, előre látható mind a kormánynak perplexitása ott, hol maga a törvényhozó test is különbözőleg látja a törvényt; előre láthatók a zavarok az országban, hol a törvényhatóságok a KK. és RR. táblájának nézeteire fognak majd

támaszkodni; előre látható végre a káros visszahatás egy más, a két tábla között még függőben lévő hasonnemű tárgyra nézve. Parlag tehát ez a mező, vagy legfeljebb is töviseket terem. A sérelmi kérdést vitatni a mi magyar viszonyainkban igen célirányos, valahányszor lehetséges az orvoslás, vagy az, hogy a kormány a törvénysértőt útba igazíthatja; de ily esetben, hol a sérelmi kérdésnek akármikinti megfejtése nem siker, hanem csupán új és legyőzhetetlen nehézségeket ígér, teljességgel nem tanácsos. — Nem lehet elfelejteni, hogy ez európai kérdés, s hogy itt nem csupán egy vagy más hazai törvények értelméről, hanem általában a különböző hatalmak határaitól vagyron szó, és hogy ha mi törvényeink mezején harczolunk, az egyház magát autonómiaja körébe vonja vissza, s hogy mi ezen perbe közte és köztünk birói szerepet sikeresen nem játszhatunk. Nem a sérelmi kérdést kell tehát itt vitatni, hanem valami célirányos lépés által a fenyegetőző viszályokat megelőzni. — Ezen eszmék szellemében keletkezett tegnapi napon báró Eötvös József úr indítványa. Tagadtatnék e szerint a sérelem, más részről azonban mód javasoltatnék a jövőre nézve. E részben én teljesen pártolom az indítványt, s azt nem csak célirányosnak, hanem azon egyetlennégy módnak is tartom, mely által a fenforgó kérdés utójára is el fog döntetni. Tekintvén azonban az indítványt maga általános fekvésében, két aggodalmam van, melyet nem vagyok képes elhallgatni. Első az: hogy az indítvány szerint kimondatnék, hogy itten sérelem nincs. E részben, tekintvén a KK. és RR. gondolkodását, attól félek, hogy ha hajlandók volnának is jövőre nézve a javaslatot elfogadni, mivel mégis annak legfelsőbb helyeni helybenhagyásáról előre bizonyosak nem lehetnek, az intercalaris epocha miatti aggodalomból a sérelem mellett megmaradandnak, és így az egység a két tábla között meg nem készülhet. Másik észrevételem az: ha az ország új törvényjavaslatba foglalja a kérdéses intézkedést, kimondja azt, hogy ezen eljárást 26. t.-cikk 15. §-a úgy, mint most fekszik, meg nem engedi, és így ha vagy a meg-nem-egyesülhetés miatt a két tábla közt nem megy fel a felség elébe a törvényjavaslat, vagy pedig felmenvén, királyi válasz ezen országgyűlésre nem érkezik, a kérdéses eljárást többé közigazgatási úton nehézség és ellenszegülés nélkül behozni nem lehet. Némileg más formát kívánnék tehát az indítványnak adni. Mellőzném annak érintését, hogy van-e törvénysértés, vagy sem? s csak azt kívánnám országosan kimondatni,

miszerint óhajtani kellett volna, hogy az, a mi a n.-várad püspök részéről történt, ne történjék. Jövendőre nézve pedig abba a helyzetbe akarnám tenni a végrehajtó hatalmat, egy országos nyilvánítás által, hogy a célba vett eljárást közigazgatási úton eszközölhesse. Nem zárja ki annak lehetőségét vélekedésem szerint a törvénynek mostani szerkezete; mert az rendelvén, hogy a vegyes házasságok a kath. pap előtt történjenek, az evangélikus lekipásztor közbejövételét nem tilalmazza. Más részről pedig bizonyos, hogy a törvényt úgy kell érteni: „*prout de illius sensu et intellectu diaetaliter conventum fuerit*“; — minélfogva a törvényt egy előment országos határozat után ily értelemben eszközölő végrehajtó hatalom sérelmet bizonyosan nem okozna. Ezekhez képest tehát a KK. és RR. felírási tervöknek oly módosítására kívánnám felszólíttatni: „miszerint a sérelmi kérdésnek vitatása a felírásban mellőztetvén, csak azon óhajtás fejeztetnék ki, hogy a dolog bár ne történt volna! jövendőre nézve hasonló összeütközések elkerülése végett megkérgetvén ő felsége, hogy az 1790: 26. t. cikknek a vegyes házasságokról szóló rendeletét a közbéke kívánatainak megfelelő módon vétesse eszközlésbe, annál inkább, mivel az országos RR. nézete szerint a kérdéses törvénynek rendelete épen nem tilalmazza azt, hogy oly esetekben, mikor a kath. pap a vegyes házasságra vallása elveinél fogva áldást mondani nem akar, a házasságokra az ő jelenlétében az evangélikus lekipásztor által adassanak össze.“ — Megnyílnék így az út a kormány előtt, a dolgot közmegelégedésére elintézni; ha e részben alkudozásoknak kell előremenni az egyház fejével, azok is lényegesen könnyíttetnének, s majd később, mikor egyszer a vallásos tárgy új törvényes rendelkezések által fog eligazítva lenni, ez az intézkedés is törvénybe jöhetne. Azon számtalan nehézségek pedig, melyek különben, akár ismerjük a dolgot sérelemnek, akár tagadjuk annak sérelmes voltát, bizonyosan bekövetkezendnek, teljesen el lennének hárítva. Meglehet, hogy én ezen sajnos következtetéseket nagyító üvegen keresztül látom: ez az üveg azonban nem más, mint hazámhoz való ragaszkodásomnak szemüvege; meglehet az is, hogy nem vagyok képes aggodalmaimat abban a mértékben éreztetni a mélt. Fő-RR. kel, mint a hogy azok keblemben léteznek: kénytelen vagyok azonban ismételve kimondani azon meggyőződésemet, hogy nagyobb és kényesebb collisio alig létezhetik, mint a mely ezen kérdésnek elhibázott eldöntése által az országot és az országgyűlést fenyegeti.

1840. martius 13.

Kerületi napló kérdése.

A dolog érdemére nézve báró Ambrózy véleményemet alkalmasint kimerítette: én is azt tartom vele együtt, hogy a törvényhozásnak óvakodni kell, nehogy a sajtó szabadságának kérdését bármi módon is praejudikálja, és e tekintetben a jövőre nézve kezeit meg ne kösse. Egyébiránt magára az izenetre már több ízben kimondtam vélekedésemet, mely mellett jelenleg is megmaradok; csak némely itt előadottakra kívánok tenni egy-két észrevételt. Azt hallottam itt — s vélekedésem szerint minden előadott okadások közt ez bizonyosan a legnyomósabb — hogy a törvényhozás méltósága ellen van, a sajtó iránt létező megelőző rendszernek szabályait magának a törvényhozó test eredményének nyilvánosságára alkalmazni. Ez az — ha jól fogtam fel — a mit gróf Szapáry Miklós megjegyzett. Ez igaz, s tökéletesen állana, ha itt az volna célba véve, hogy a kerületi napló a rendes megelőző vizsgálat alá vettessék; de a mélt. főrendi tábla ezt soha sem akarta, hanem csak azt mondotta, hogy a kerületi naplónak az eddig divatozott országgyűlési ellenőrködés hiánya miatt a nyomtatásban történt felakadását sérelemnek el nem ismerheti. Ez által meg van feelve gróf Erdődy Sándor azon ehez hasonló észrevételére, hogy a kerületi tanácskozások sem a fenyítő, sem a megelőző sajtói rendszer szabályai alá nem eshetnek; tökéletes igaz, hogy az ilyeneknek nyilvánítása semmi esetre nem fenyíthetetik, s ezt tenni bizonyosan senkinek esze ágában sem volt, épen úgy, a mint a fentebb előadottakhoz képest a rendes megelőző szabályokat se szándékozik senki az ily eredményekre alkalmazni. — Hogy ez a kérdés a sajtó kérdésével semmi összefüggésben nincs, mint ezt gróf Erdődy Sándor állítja, az — úgy látszik — a t. RR. előtt másképen áll; mert a fenforgó esetet e tárgy feletti legelső izenetükben „a sajtónak szabadságán ejtett legfőbb és legelőlegesebb sérelemnek“ nevezik. Azokat, a mik gróf Andrassy Károly által a provisoriumokra nézve mondattak, közelebbről taglalni nem kívánom; a mi azonban azt a teoriát illeti, hogy a szükség kívánataihoz képest törvények által nem szabályozott tárgyak iránt létező ideigleni rendelkezéseknek meg kell szűnni, mihelyt azok ellen az országgyűlésen reclamatio történt: ezt csak úgy helyeselhetem,

hogyha a törvényhozás a tárgy felől egyszersmind gondoskodott is, nehogy a köztársaság minden rendezkedés nélkül hagyassék; s ez reánk nézve is valóban így van, mert az ország — fenyítőrendszerünk a sajtóra nézve még nem lévén — a fennálló rendszer tüstinti megszüntetését soha sem szorgalmazta. — Egyébiránt kijelentem: hogy a KK. és RR. kívánságának ellenzése részemről mindig azon basisra volt építve, hogy a RR. által e tárgyban látott sérelmet fel nem találom, jelenleg is ezen alapszik ellenzésem; ha a t. KK. és RR. által az országgyűlési tanácskozások nyilvánosságának eszközésébeni részvételre volnánk felszólítva, én azt a tanácskozás méltó tárgyának tekinteném, s mind ahoz, a mi a vitatás által czélirányosnak kimutattatnék, — szívesen hozzájárulnék.

1840. martius 21.

Duna-balparti vasút.

Ezen tábla csaknem közös felkiáltással e tárgyat úgyszólván már csaknem eldöntötte; s így nem is szólnék, hacsak a a naplóra való hivatkozással nem történt volna itt egy oly előterjesztés, mely azt vallá a maga feladásának, hogy a mi mai határozatunkat kárhoztató okok és nézetek a jövődőség számára a naplóban olvashatók legyenek. — Szükség tehát, hogy a más részről is az ellen-okok elmondassanak. Mélt. gróf Széchenyi úr beszédének elején azon szenvedélyesség felett panaszkodott, mely ezen tárgy körül minden alkalommal mutatkozik. Én óhajtom, hogy minden ilyen kérdések ingerültség nélkül tárgyalassanak, s magamat e tekintetben teljesen ártatlannak érzem: ha azonban valóban uralkodik a kérdés felett némi ingerültség, azt tartom, az egyformán uralkodik mind a két részről, és így e tekintetben nincs mit egyik félnek a másik szemére vetni. — Említé a tiszt. gróf a provincialis érdekeket, s óhajtá, hogy ilyen nagy érdekű kérdések egyedül a haza közjávána szempontjából ítéltesse meg: ebben én tökéletesen osztozom; de noha igen figyelmesen kísértem az előadást, abban mégis annak megmutatását, hogy mi itten a haza közjával ellenkező provincialis érdekeket védelmezünk, feltalálni teljességgel nem tudtam. Érintetett az is, hogy ennek a dolognak két oldala van: egy popularis, és egy impopularis oldala; engemet azzal, hogy a popularis nézeteknek különös védelmezője volnék, még maga a tisztelt gróf úr sem

fog vádolni; egyébiránt megvallo, még e mai napig sem tudom, hogy melyik e tárgyban a popularis nézet, mert ha p. o. a másik táblát veszem popularitas thermometerának, úgy tapasztalom, hogy a kerületben e tárgyra nézve egy dolog, az országos ülésben pedig más határozatott. A tisztelt gróf azt mondja: hogy a bona fidest minden embernél felteszi; így cselekszem én is, és úgy tartom, hogy ez kölcsönös kötelesség, mely nélkül közdolgok feletti vitatkozások czélszerűleg nem is létezhetnek. Megemlíti a tiszt. gróf, hogy ezelőtt csak néhány évvel közvállalatokra alig találkozott ember, midőn most már concurrentia kezd a vállalatoknál létezni; és, hogy ezen oly kedvező körülményt használni kellene az ország javára, nem pedig úgy venni a dolgokat, hogy utoljára két szék közt a földön ülünk, s végtére is resultatum gyanánt ne mutathassunk egyebet, mint egy darabka vasutat Gänserndorftól Pozsonyig; — ez mind igen jól van; de ugyan megmutatta-e a tiszt. gróf úr csak egy szóval is, hogy ez leszen a határozatnak eredménye? Azt kérdé a tiszt. gróf úr: hogy hol itt a firma, mely e tervezett vállalatnak létrehozását ígérné? Én igen tiszteletreméltó neveket látok itt, és szabad legyen viszont azt kérdezem; hogy a jobbparti vonalra nézve kötelezőképen vállalta-e magára a vállalkozó annak Pestig való elkészítését? és miért kell itt az egyik vállalkozó társaságtól egyebet és többet, mint a másiktól kívánni? Különös jelenésnek tartja azt a tiszt. gróf, hogy a RR. határozatával mind a két rész meg van elégedve; ez meglehet, hogy különös: de ez ismét mind a két részre egyaránt áll, s ha itt talán némi öncsalás forog fenn, abból nem lehet nagyobb erősséget húzni az egyik, mint a másik fél ellen. Végre azt mondja a tiszt. gróf, hogy a balvonal vállalat az ő bizodalmatát nem bírja; — ezt én igen sajnálom, mert vala-mint minden más tárgyban, úgy főleg vállalati és ipari ügyekben a tiszt. gróf belátását mélyen tisztetem; mivel azonban a tiszt. gróf úrnak ezen bizodalmatlanságát indítóokokkal támogatni nem tetszett, ez nem lehet elegendő ok arra, hogy a dolog feletti nézetemet megváltoztassa. — Mi már magát a dolgot illeti: én a balparti vonalnak az országra nézve hasznos voltát, mint közön-ségesen elismert dolgot, hosszasan vitatni nem akarom; nem kételkedhetik úgyis azon senki, ki a földabroszra tekint, és látja, hogy Magyarországnak három negyedrészre a Duna bal partján fekszik. Egy tekintetet akarok csak felhozni: létesülvén a balparti vonal, és összekötve lévén az éjszaki vasúttal, minden olyan

árúk, melyek Morva- és Csehországból hazánkba jönnek, vagy fordítva, tőlünk oda vitetnek a balparti részekre, három vámmal fizetnek kevesebbet, mint ha a jobbparti vonalon vitetnének, megkíméltetik t. i. a Bécs városi transito-accisa, a bécsi lerakási díj (magazine) és a budapesti hídvám. Ez már magában nagy figyelmet érdemel. A dolog törvényes fekvésére nézve azt veszem alapul, hogy az 1832/„: 25-ik t. cz. 1-ső §-a a törvény ótalma alá vesz minden oly társaságot, mely Pestről Bécs felé az ausztriai határszélig vasutat akar építeni. — Nem rekeszt tehát ki több ezen végpont felé vezető vonalokat, habár azok párhuzamosok volnának is. Nem is adhatom a törvénynek azt az értelmet, a melyet itt az igen tisztelt szatmári főispán kifejtett, mintha t. i. az ország csak oly vonalt érthetett volna, hol most országút van; mert soha sem hallám azt, hogy csak ott kell vasutat építeni, hol azelőtt közjáratú országút létezett; hanem azt látom, hogy vaspályák ott építtetnek, hol hasznót ígérnek, és kereskedési s közlekedési tekintetben szükségeseknek mutatkoznak. A törvény így állván, nem engedheti a törvényhozás, hogy oly előleges kiadások, melyek egy ily törvényes vonalra nézve, a törvényhez való erős bizodalommal, valaki által történtek, veszedőbe menjenek. Mikor pedig egy ily vonal az által, hogy egy más már fennálló vaspályával összekötetik, a közönségre nézve hasznosabbá válik, s ezen összekötés elérésére vagyon egy megyének kívánata irányozva, akkor azt véleményem szerint lehetetlen nem pártolni. A közönség hasznának ellenében teljességgel nem szolgálhat az akadályul, hogy ez által egy más vállalkozó társaság érdeke tán kellemetlenül illetődik; legkevésbbé áll pedig ez alkalmazólag a jobbparti társaságra. Ugyanis közönségesen tudva van, hogy 1838-ban tavasszal és nyárban, mikor a bécs-győri vasúti részvények kiadattak, a bécs-pozsonyi szárnyvonalról pedig még szó sem volt, a részvények tetemes nyereséggel keltek, világos bizony-sággal annak, hogy ez a vállalat már magában is a pozsonyi szárny-vonal nélkül elegendőképen jutányosnak tekintett. — A mi már a RR. javaslatát illeti: én azt kellelnél szigorúbbnak tartom. Szeretem a biztosítást, de abban is mértéket kell tartani, és nem tartom igazsá-gosnak azt mondani egy vállalkozó társaságnak: költs előbb 10 milliót, akkor majd hiszek neked, és szabad lesz még 500 ezeret is költened. Köztudomásra lévén azonban, hogy a vállalkozó társaság a javaslatban megnyugszik, nem akarom az ügyet új vitatkozásnak kitéve koczkáztatni; és így a KK. és RR. javaslatát elfogadom.

1840. márczius 21.

Ugyanazon tárggyban.

Megvallom, csudálkoznom kell, hogy mélt. gróf Széchenyi az általam védett ügynek gyengeségét következteti abból, hogy én azt, miután itten meg vala támadva, némely okokkal kívántam támogatni; ez előttem egészen új theoria, soha se tudtam képzelni, hogy gyenge ügy az, mely mellett számos okokat lehet előadni. Egyébiránt nem akadtam én fel azon, hogy a mélt. grófnak a balparti vonalhoz bizodalma nincs, mert e tekintetben nincs jusom akárkit is korlátolni; hanem csak azt mondtam, hogy a bizodalomnak hiánya a mélt. gróf részéről, miután okokkal nem támogatott, másokra nézve elhatározó tekintet gyanánt nem szolgálhat. Azt sem mondtam én, hogy a jobbparti vonal elegendő kezességet nem nyújt; hanem csak azt állítam, hogy nem nyújt többet, mint a balparti, és hogy következőleg nem lehet szemére vetni az egyiknek azt, a mi a másikra nem akadály. Egész okoskodásom azon sark körül forgott, hogy a két társasággal az egyenlőség lábán kell bánni, s az egyiket oly elvek szerint itélni meg, mint a melyek szerint a másik ítéltetett. Az talán csak nem szolgálhat szemrehányásul a balparti társaságnak, hogy maga ajánlott biztosítékot, mert erre mintegy kényszerítve látta magát azok által, kik a bizodalmatlanság magvát ellene rendszeresen elhintették. Egyébiránt a garantia itt főleg a javasolt rendelkezésben fekszik, mely szerint csak akkor fog használtatni a Gänserndorftól Neudorffig vezető vaspálya, mikor a vasút Pesttől Pozsonyig tökéletesen készül; s hogy e szerint a szabadalom így adatván meg, miképen lehessen még a tisztelt grófnak attól az esettől félni, hogy mind e mellett akár építtetni, akár használtatni fog az a kis darab, a másik hosszabb vonal elkészülte előtt, én megfogni képes nem vagyok. Én geographice szóltam inkább, mint technice, mikor azt említém, hogy országunk három negyede a Duna bal partján fekszik; lehet egyébiránt, hogy vannak technikai tekintetben a bal vonalra nézve is akadályok. E tekintetben úgy vélekedem, hogy a törvényhozásnak, s illetőleg az igazgatásnak, a közönséget óvni kell attól, hogy tőkepénzét kivihetetlen vállalatokba ne fektesse, kivált ott, hol az ipar még bölcsőjében fekszik: ezt a gyámkodást azonban sok volna oly messzire terjeszteni, hogy egy társaság, mely

terve mellett ismételt figyelmeztetések után is állandóul megmaradt, s ily hallatlan biztosítékot ajánl, a kivitelben még mindig gátoltassék. — Mélt. báró Kulmer úr a RR. által javasolt feltételeket a bal vonal iránti bizodalmatlanság jeleinek tekinti; nekem úgy látszik, hogy mikor ez a bizodalmatlanság itten a vállalat ellenzői által rendszeresen tápláltatott, s ezen s annak alapján hozattak aztán a kérdéses feltételek indítványba, akkor ezen feltételekből a bizodalmatlanságra, a bizodalmatlanságból pedig, mintha az már előbb függetlenül létezett volna, a vállalat ellen következtetést húzni nem igen lehet. Nincs egyébiránt itten szó semmi áldozatról az országra nézve: a balparti vonal Ausztria határszéleig a törvény ortalma alatt áll, s pártolásra nem is szorúl, — csak egy kis kedvezésről van a kérdés, mely a Gänserndorftól Neudorffig fekvő kis darabot illeti, ennek megnyerése a közönség érdekében fekszik, s ezért akarjuk magunkat közbevetni ő felségénél. — Gróf Széchenyi óhajtja, hogy együtt utazhassunk a balparti vaspályán, de egyszersmind attól fél, hogy talán majd gyalog kell a vasút mellett járnunk; az én óhajtásom s reményem tovább megyen: én azt óhajtom s azt reménylem, hogy néhány év múlva a bal parton Esztergomnak utazhassam fel egyszer a mélt. gróffal a vaspályán Bécsbe, onnan pedig a Duna jobb partján hasonlóképen vaspályán térhessünk vissza Czenknek Budapestre.

1840. martius 21.

Vasmegeye kívánata a felsőbb parancsokat aláírók felelőssége iránt.

A fenforgó indítványra nézve már előttem megjegyeztetett, hogy annak elfogadását a mostani közigazgatási rendszernek collegialis természeté ellenzi. Azon aláírás, melyet mostan a cancelláriának vagy helytartótanácsnak valamelyik tagja valami parancsolat alá tesz, nem egyéb, mint annak tanusítása, hogy az a rendelet valóságos határozata azon dicasteriumnak; egy szikrával sincs több erő benne, mint a notariális lectában, melyet a vármegyei jegyző a jegyzőkönyvi kivonat végére ír; ez pedig az élő törvények erejénél fogva nagyon így. Nem mondom én, hogy ezt a collegiális rendszert változtatni, a közigazgatást departamentumokra osztani, mindegyiknek egy külön elnököt adni — lehetetlen volna; de ez csak úgy történhetik, ha egész igazgatási

rendszerünk új lábra állítatik, s ha ez javaslatba hozatnék, az iránt kész volnék vélekedésemet előadni; de a míg igazgatási rendszerünk, lényegére, az marad, a mi most, — a kívánt újítás törvényeinkbe — jelesen a helytartótanácsra nézve — beléütközés nélkül teljes lehetetlenség. — Egyébiránt, úgy látszik, a KK. és RR. itten mellékesen a minisztérium felelősségét akarják behozni. E tekintetben mindenek előtt azt kívánom megjegyezni, hogy ennek a felelősségnek egyik correlatuma a contrasignatura, t. i. az a rendszabás, miszerint minden kir. parancsolatnak, ha fogadatos akar lenni, a király aláírásán kívül az illető miniszter aláírását is kell viselni. Így p. o. a franczia király minden a hadi dolgokat illető parancsolatainak a hadi dolgok minisztere által kell contrasignálva lenni. Ezeknek oka az, mivel a fejedelem, személyére nézve, minden alkotmányos országban sérthetetlen lévén, — kell, hogy legyen valaki, a kit törvénytelenesség esetében nyakon lehessen kapni; ez pedig a contrasignáló miniszter. Nálunk a contrasignatura nem szükséges; a kir. parancsolatok törvényessége nem függ attól, hogy alá vannak-e írva a királyon kívül még más valaki által is? nálunk tehát a RR. indítványa, ha elfogadtatnék is, könnyen kijátszattatnék. A mi egyébiránt a miniszteri felelősséget illeti, előttem nagy kérdés: hogy a nemzetek jogaira és közrendre nézve fekszik-e abban nagyobb kezesség, mint a mit intézeteinkben, s jelesen azon gyakorlatban birunk, melynél fogva a kir. parancsolatok ellen törvényes észrevételeinket végrehajtás előtt megtehetjük? Mutassanak nekem a mélt. Fő-RR. külföldön oly országot, hol a miniszteri felelősséget tetteleg gyakorlatba vették volna a királyi széknek megbukása nélkül; s ez igen természetes, mert a fejedelem, ki a parancsolatot tulajdonképpen kiadta, a míg némi hatalommal bir, nem engedheti, hogy minisztere, ki csak *fictione juris* a cselekvő, büntettség; ha pedig ezt megengedni kénytelen, akkor ez oly meggyengülésnek jele, hogy vagy elbukott már, vagy közelebből elbukik a királyi szék. — Míg más nemzetek a miniszteri felelősség mellett abban a dilemmában vannak, hogy vagy orvosolatlanul marad a törvénysértés, vagy pedig revolúció által kell a dolgon segíteni: mi előbb ugyan megyei felirással, utóbb országos fellépés által törvényeinket sértetlenül fentartani, s ha sértve voltak, orvosolni eddigelé mindig képesek voltunk. Én ezt sokkal praktikusabb, mindig a szabadság, mind a jó rend érdekében sokkal inkább meggyeztethető kezességnek tartom, mint azt a törvény előtti felelősséget, melyet a KK. és RR. ezen kívánságban indítványoznak.

1840. martius 28.

Szerzetesrendek iránti izenet tárgyában.

Mindenek előtt arra akartam a mélt. Fő-RRet figyelmeztetni, hogy itt csak kívánatról van a tervezett felírásban szó; törvényjavaslat téve nincs; a KK. és RR. szándéka csak oda terjed: megkérni ő felségét, hogy ezentúl a törvényhozás tudta nélkül új szerzetesrendeket az országba be ne vegyen. A jezsuiták csak *motivatio* gyanánt vannak felhozva: nem lévén tehát tulajdonképpen a tanácskozás tárgyai, annál kevesebb kívánok rólok terjedelmesen szólni, mivel e részben egészen báró Eötvös Józseffel tartván, azt hiszem, hogy ez inkább egy világhistóriai kérdés, melynek eldöntése e forumra nem tartozó. Sok jó mellett sok rosszat lehetne rólok mondani, és megfordítva. A mi visszaállításukat illeti: e tekintetben valamint az utolsó jezsuita generalis Ricci, felszólítatva, hogy a szerzet belső szabályaiban változásokat eszközöljön, azt felelte: „*sint ut sunt aut non sint*,” alkalmasint, egy kevésbé módosítva e szavakat, azt lehetne mondani: „*si erunt, non erunt, qui erant*.” Mindennek megvan a maga ideje az emberi állapotokban, s minden intézetnek hatása bizonyos körülményektől, viszonyoktól függ, melyeket, ha egyszer elmúltak, visszahozni többé nem lehet. De — a mint mondtam — jezsuiták nem tulajdon tárgyai ennek a tanácskozásnak. Az izenet tartalmára nézve nem látom azt, hogy annak elfogadása által bármi szerzetnek befogadása is teljes lehetetlenséggé válnék; csak az van kikötve, hogy az ország tudta nélkül ne lehessen új szerzeteket bevenni; s e részben egészen a főpohárnokmesterrel tartok, hogy t. i. ha valami minden tekintetben jótékony szerzetről volna a szó, a milyen p. o. a *Soeurs grises* nevet viselő ájtatos rend, azt az ország bizonyosan nem fogná ellenzeni. Más részről azonban az ilyen szerzetek hatása csaknem egészen attól függvén, hogy a közakarat által kívántassanak, önérdékükben fekvőnek se látom, hogy a közkívánság ellenére hozassanak be az országba. A KK. és RR. javaslata által nincs tehát jövőre praekjudikálva a kérdés, s jótékony szerzetek behozására az út ezután is nyitva marad. Egyébiránt kettőre kell az izenetben figyelmeztetni. Az első azon közjogi állítás: hogy szerzetesrendeket ő felségének az ország rendei tudta nélkül bevenni jusa nincs; erre meg kell említeni: hogy ez nem így

van. Az 1715: 102 már felidézett szavai ezt világosan megmutatják, s az ellenkező a törvény utóbbi, itt hasonlólag felhozott §-ából teljességgel nem foly, mert az is nem az országos rendekre, hanem ő felségére bizza a szerzetesek kolostorai és kollegiumai szaporodásának hátráltatását. Az izenetben felhozott törvények egyes eseteket foglalnak magukban: inartikulálnak oly szerzeteket, melyek már befogadvák, s többnyire azért látszatnak készülve lenni, hogy ezen szerzeteknek országgyűlési üléséről, szavazatáról rendelés történjék. A mi magát a felterjesztetni ajánlt kívánatot illeti: megvallom, óhajtottam volna, hogy azt a KK. és RR. szoba ne hozzák. Az erkölcsi és szellemi haladás akadályai ellen a nemzetnek értelmi ereje öntudatában kell keresni kezességet, nem e vagy ama szerzetnek kirekesztésében. De mivel már egyszer szőnyegen van a kérdés, s a jezsuiták belé kevertettek, nem akarnám a tárgyat hosszas polemiának kitenni a két tábla közt, és pedig annál kevésbé, mivel — habár formászerint a királyi jogokról folya is a vita — azok után, a mik előhozattak, egészen más valami látszanék feküdni a dolog alatt. Ezen okoknál fogva, az általam érintett elvnek kihagyása mellett s kívánat gyanánt, az izenetet pártolom.

1840. martius 30.

A budapesti állóhid iránti izenet tárgyában.

Előadásomat azzal kívánom kezdeni, hogy vélekedésem szerint a felől, hogy a kötött szerződést erőteljesnek kelljen-e kimondani, vagy nem? kétség egy szempillantásig is nem lehet. Egy tett dolog uralkodik itt minden egyéb észrevételek felett; ez pedig az, hogy a szerződő teljes hatalommal felruházott választmányynal lépett kötésre. Ebből én nem azt következtetem, hogy szabad volt a választmányinak tetszése szerint akármit tenni, hanem következtetem azt, hogy azon tetemes költségek, melyeket a szerződő tett, az ország törvényéhez való bizodalomból történtek, és hogy következtetésként ezekből csak egy krajczár is, úgy, mint minap a vasút kérdésénél is vélekedém, az ország tette által veszendőbe nem mehet. Ezt egy magas érdek az ország hitelének fentartása kívánja úgy. Egyébiránt teljesen egyetérték én azzal, mit e tekintetben más helyütt már hallottam, hogy tudniillik gyengéd kezekkel kell e tárgyhoz nyúlni, mivel egy részről az ország hitele, más részről az ország jusa van kérdésben; az első

kimélni kell, de a másik azt kívánja, hogy az ország, ha alapos észrevételei vannak a küldöttség eljárása iránt, azokat el ne hallgassa, nehogy azt, a mi talán akarhatja ellen történt, helyeselni látszassék, és így jövőre is hasonlókra okot szolgáltatson. A mit a KK. és RR. izenetök által tesznek, mind a két czélnak megfelel: teljes erejűvé nyilvánítatik a szerződés, de megemléttetnek egyszersmind a küldöttség eljárása iránti észrevételek. — Az itt fenforogható megjegyzéseket én két nemre osztom: az egyikhez tartoznak azok, melyek csak azért történnek, hogy mondva legyenek, hogy lássa a haza, mikép az országos rendek érdekeit pontos szemmel kísérik, végre, hogy jövőre nézve hasonló esetekben zsinór-mértékül szolgáljanak. Ezen észrevételek közül többen már itt is megtörténtek, részint köz szájon forognak; általában véve azt kívánom rólok megjegyezni, hogy vannak ugyan köztük alaposak, de vannak olyanok is, melyek, ha az ember az aktákat szorosabban vizsgálja, az analysis ki nem állják. Én ezeknek hosszas előszámlálásával már most a mélt. Fő-RRet untatni nem akarom, csak azért sajnálom, hogy ily észrevételekre alkalom adatott, mivel ez volt az első eset, hogy magát a magyar nemesség közvállalat előmozdítására vám alá vetette. Én ugyanis a magyar nemességnek adótóli mentségét igen tudom méltánylani, tudom: mikép van ez összekötve védelmi rendszerünkkel, és beleszöve egész alkotmányunkba, s azon könnyedén túladni soha nem fogok: de azon értelmét ennek a kiváltságnak, hogy a magyar nemes ember „non solum rebus suis libere utatur, fruatur, sed etiam rebus aliorum“, azaz a más ember hídját, kompját szabadon használja, s rontsa, az iparra nézve halálosnak, az e tekintetben a mult országgyűlésen történt lépést nem áldozatnak, hanem valóságos nyereségnek és előlépésnek tartom, s épen azért óhajtam vala, hogy az popularizáltassék az országban, s a küldöttség eljárásához nem csak észrevétel, de a gáncsnak még messzi árnyéka se férhessen. Ezen az országban már túl vagyunk, köz az akarat: tiszteletben megtartani a szerződést, s nekem a dolog ezen állásában nincs más hátra, mint azon kívánságomat fejezni ki, hogy emelkedjék fel mennél előbb ama nagyszerű építmény, daczoljon az idő és a szelek viharainak s a víz árjának, s túlélve szempillantási bármi helyes észrevételeinket, örökítse annak emlékét, kinek szilárd állhatatossága nélkül ezen nemzeti emléket nem birhatnók. — Van azonban egy más neme az észrevételeknek, oly észrevételek tudniillik, melyek tett-

leges haszonvételre alkalmassak. Szabad legyen e tekintetben két rendbeli előterjesztést tennem: a törvénynek 10., a szerződésnek pedig ezzel teljesen megegyező 4. pontja a részvénytársaság akaratjától függeszti fel: a hidat annak megrongálása esetében a szerződési esztendő lefolyta alatt helyrehozni vagy abbahagyni. Az utóbbi esetben visszafizetvén a két város a kárpótlás fejében nyert summát, régi jussai ismét felélednek; az elsőben a hid helyreállítását a részvénytársaság a küldöttség által meghatározott idő alatt tartozik eszközölni. Hogy pedig ez a helyreállítás biztosítva és valóban lehetséges legyen, a választmány egy tartalék-alaptőkére gondoskodott, a miért köszönetet érdemel, mivel ez által oly valamit tett, a miről a törvény megfélejtkezett. Az eziránti rendelkezés a szerződés 4-ik pontjában található, és abban áll, hogy báró Sina a hid megnyitásakor 100 ezer forintot fog alaptőke gyanánt kimutatni, s ennek kamatai felhalmoztatni fognak mindaddig, míg a tőke egy millióra fel nem hág, mikor aztán ezen tőke kamatai a részvényes társaságnak fognak gyümölcsözni, a szerződési esztendő elmúltával pedig arra az egész tőke visszaszálland. Ezen tartalék-tőkének rendeltetése az: a híd nagyobb megrongáltatása esetében a helyrehozásnak alapul szolgálni; hogy pedig valóban erre és né másra használtassék, b. Sina biztosítékot nyújtandó, meghatalmazottja által szeptember 12-én 1838 (lap 111) azt ajánlá: hogy ezen alaptőke a szerződési évek alatt a híd nagyobb megrongáltatása esetére az országos igazgatás rendelkezhetésére álljon. Ezt az ajánlatot a küldöttség ugyanaz nap tartott 15. ülésében (lap 60) elfogadta, az ajánlat azonban a szerződésből kimaradt. Mivel pedig ez a tartalék-alap használatának biztosítására szükséges, báró Sina által ajánlatott, a küldöttség által elfogadtatott, s báró Sina által többé vissza nem vétetett, egyébiránt semmi új terhet magában nem foglalt, hanem csupán a megajánlott pénzalap mikinti használatát szabályozza: úgy vélem, azon kellene lenni, hogy akár a küldöttség által, akár másképp ezen rendelkezés a szerződésnek kiegészítő részévé alakíttassék. Egy másik észrevételem nem indítvány, hanem inkább figyelmeztetés. Több olyan rendelkezés van mind a törvényben, mind a szerződésben, mely a küldöttségnek továbbra is megmaradását teszi fel. Ilyen a törvény 6-ik §-a, mely azt rendeli, hogy a kárpótlás iránt a társaság a két várossal egyeztetni fog előbb, hogysem erre kerüljön a dolog: ezen egyeztetés

természetesen a küldöttségnek volna feladása. — Egy más tiszte a küldöttségnek az, melyet már említettem; a törvény 10-ik, a kötésnek pedig 5-ik §-a szerint a küldöttség által meghatározandó idő alatt tartozik a társaság nagyobb megrongálások esetében a hidat ismét helyrehozni. Egy harmadik feladása a küldöttségnek a törvény 8-ik §-ában van említve, a szerződési esztendő lefolyta után tudniillik a törvény szerint néhány esztendőig még tartani kell a hidon a vámfizetésnek minden különbség nélkül mindaddig, míg oly tőke gyülem össze, melynek kamataiból a híd fentartani lehessen: ezen tőkének mennyiségét azonban a küldöttség határozza el. Nem akarom véleményem kimondani az iránt: valjon czélirányos, sőt lehetséges-e ily sok évekre terjedő foglalatosságokat egy küldöttségre bízni, vagy pedig czélirányosabb azokat legalább egy részben a kormányra átruházni? szükségesnek tartom azonban a mélt. Fő-RR. figyelmét ez iránt felhíni.

1840. martius 31.

A zsidók polgárosítása.

Hogy zsidó hazánkfiak ügyében valami elhatározó lépést tennünk szükségképpen kell, azt én hosszasan mutogatni feleslegesnek tartom azért, mivel, hála istennek! úgy tartom, ezen teremben senki sincs, ki ily üdvös czélzatot ellenezne. Egész Europa századokig vala vétkez ezen nemzet iránt; nekünk pedig nem annyira az a feladás jutott: a mult idők igazságtalanságát sajnálkozva említeni, hanem inkább az: azokat czélszerű rendeletek által helyrehozni. Azon nehézségek közül, melyek e czélzatnak ellene vetődni szoktak, kettő említett meg itten, melyre nézve én az érdemes szónok úrral tökéletesen egyetértek; az egyik azt a félelmet illeti, hogy a zsidók felszabadítása nemzetiségünk érdekeit fogja veszedelembe vetni. Nem osztozom e félelemben; mert úgy találtam, hogy ezen, különben elszigetelve álló nemzet a nyelvre nézve könnyen összeolvad azon néppel, melynek közepette él. Már most is ismerek az alföldön zsidókat, kik a nyelvre nézve tökéletes magyarok lettek. E nemzetnek természete nem expansivus, nem tölja senkire se nyelvét, se szokásait. — A másik nehézségre tökéletesen kezet fogok báró Eötvös Józseffel, és azt hiszem, hogy mihelyt nem lesznek egyesgyedül a kereskedésre szorítva, más élelmi és kereseti ágakra is fogják adhatni

magukat; s így ebben az egy nemben kevésbé veszedelmes konkurrencsei lesznek a keresztényeknek. Ezen általános tekintetekon kívül nekünk a zsidókra nézve positivus törvényes kötelességünk is van, mert 50 esztendeje, hogy a törvényhozás ideigleni status quót állapítván meg reájok nézve, s egyszersmind küldöttséget nevezvén ki, azt ígérte, hogy a következő országgyűlésen elhatározólag fog irántok rendelkezés történni. Más tárgyakra nézve is történt — az igaz — hasonló rendelkezés, és senkinek sem tulajdonítatik vétkül, hogy annak a törvényhozás eleget nem tehetett: de itt egy egész classisnak sorsa javítása iránt történvén ígérlet, mihelyt ez a törvényhozásnak eszébe hozatik, annak megtartását magától többé el nem utasíthatja. Mindenek előtt tehát azt akarnám válaszunkban nyilván kinyilatkoztatni; miszerint erős akarátunk, a zsidók iránt még ezen az országgyűlésen törvényt alkotni. — A mi a rendszeres küldöttség munkálatára itten történt hivatkozást illeti: én azt a jelen esetben csak úgy értettem, miszerint némelyek a Kkat és RRet arra kívánják felszólítani, hogy a rendszeres küldöttség által e tárgy felett alkotott rövid és mindössze 12 §-ból álló törvénycikkelyben érintett viszonyokra is terjeszszék ki figyelmöket. Én egyébiránt ezt az ideát és a koronaőr ő excell. indítványát egymással meg egyeztetetőknek tartom: szólítsuk fel a RRet, hogy a küldöttség munkálatának nyomán részletes törvényt alkossanak; egyszersmind pedig jeleljük ki válaszunkban világosan azon engedményeket, melyeket a zsidóknak már most megadni készek vagyunk. Az egyes pontokra nézve ugyancsak a koronaőr ő excellentiájával tartok, csupán egy pontra különbözik némileg véleményem. Nem akarom én az adandó kedvezményeket csupán csak a hazánkban lakó zsidókra szorítani; más részről azonban nem tartom célirányosnak, a zsidók bevándorlását egészen korlátlanul hagyni. Rendelkezni kell vélekedésem szerint e tekintetben oly törvény által, mely a bevándorlók vagyona, erkölcsisége, vagy valamely mesterségi ügyessége iránt kezességet nyújtson; a ki főkép a felföldet ismeri, nem fogja tagadni, hogy különben el fogja azt árasztani a jövevény koldus zsidóknak sokasága, kivált ha sorsuk hazánkban javulván, a szomszéd tartományokban pedig nem változván, a bevándorlásra való inger tetemesen nevedni fog. Az ily szerfeletti szaporodása pedig az ügyefogyott zsidóknak sem az országnak, sem a honi zsidóságnak édekében nem fekszik.

1840. április 2.

Uj-oncz-segedelem tárgyában.

Nincs pont közjogunkban, melyet törvényeink nagyobb tisztaságba hoztak volna, mint a segedelmek kérdése. Jelesen az uj-onczokra nézve az 1715: 8-ik t.-cz. mind a rendes, mind a rendkívüli védelem eszközeiről emlékeztetvén, az állandó katonaság szükségét kimondja; más részről az ország a completatiót, t. i. a katonaságnak egy bizonyos számra való kiegészítését soha el nem vállalta; a kérdés pedig maga egész kiterjedésében az 182^{3/4}-iki törvények szerint is országos egyezkedés tárgya. Meg van ez által feelve annak, mivel a nemzet a külső és belső bátorság tekintetében a statusnak tartozik, elég téve egyszersmind azon kötelességnek, melylyel mint alkotmányos nemzet tartozik önmagának. — Valahányszor uj-onczokban segedelem-adásról van szó, két dologra kell főleg figyelmezní; egyik: a monarchia külső politikájának körülményei; másik: ezredeink számszerinti állapotja. E tekintetben, úgy tartom, a legközelebbi multnak tapasztalása adhat legerősebb kezességet a jövőre nézve. Emlékeztetem a mélt. Fő-RRet azon időpontra, mikor 1830-ban az ország részéről az utolsó uj-onczadás történt. A júliusi revolutio kevés hetekkel elébb tört ki; Brüsseltől az oraniai herceget épen akkor kergették el; novemberben ütött ki a varsói zendülés; néhány hónapokkal később lángba borult egy nagy része Olaszországnak. — s mind ezen események s az azokból keletkezett különféle politikai viszonyok közt is kormánysszékünk megtartó, békés politikájához hív maradt, s egyedüli gondját, figyelmét a monarchia integritása s belső bátorsága megőrzésére fordította. Ezredeink számszerinti állapotját illetőleg, elébe adattak az országos küldöttségnek a szükséges adatok. A financialis körülmények s a már megemlített békés politika kellőleg kezességet, hogy a szükségnél több nem kívántatik: így tehát, nem is említve az ezen szempillantásban létező külső körülményeket, már a mondott két szempontból is pártolom a KK. és RR. ízenetét, azon teljes meggyőződésben, hogy kormányunk a béke azon politikáját, mely a monarchia közös érdekeiben fekszik, ezentúl is állandóan követendi. Tudom, hogy újabb időkben más szempontból is szokták némelyek az uj-onczok adását tekinteni: mint eszközt bizonyos célok elérésére, bizonyos sérelmek orvoslására. Ezt a polikát én a jelen ország-

gyűlésnek elejétől fogva soha se helyeslettem. Vélekedésem szerint az országnak kívánságai sikerét nem kényszerítő módok, hanem az ország fellépésének erkölcsi ereje és törvényes okadások által kell biztosítani; különben az a theoria állittatik fel, s az a tanítás adatik a kormánynak, hogy csak oly országgyűléseken lehet a sérelmek orvoslását eszközölni, mikor a kormányszék segedelmet kér az országtól. Maga a tapasztalás is ellenkezőt bizonyít. Ha valaha, úgy bizonyosan 1790 előtt voltak az országnak nagy sérelmei; sarkából ki vala forgatva az alkotmány, segedelem pedig nem kellett, csak az országgyűlés vége felé egy csekély, 6000 emberből álló subsidium; de már sokkal előbb helyre vala állítva az alkotmány, s orvosolva minden sérelem. Így volt ez 1825-ben is. Mind a kétszer a kormány lépéseinek tagadhatatlan törvénytelenége tette az ország fellépésének erejét, s biztosította kívánságainak kivívását. Nem is tartanám én tanácsosnak ezt a rendszert megváltoztatni, s gyengíteni az erkölcsi erőnek hatását. Üdvözlöm tehát a KK. és RR. izenetét, mint egy lépést ezen, alkotmányos állásunkkal inkább egybehangzó uton, mint szüleményét politikai állásunk józan és részrehajlatlan felfogásának; s valamint már eddigelé voltaképen enyhült a nemzet aggodalma: úgy reménylem és hiszem azt is, hogy ezen az uton a nemzet kívánságai tökéletesen teljesezni fognak.

1840. április 11.

Rozsnyói és váradi pásztori levelek.

Már a minap a jelen kérdés vitatásakor egy érdemes tagja ezen táblának a fenforgó viszályok első kútfejét — véleményem szerint — igen helyesen abban találta, hogy a világi hatalom és az egyház a vegyes házasságok dolgában különböző szempontokból indulnak ki. A világi hatalom azokat — mint a különféle vallásos felekezetek békés együttélésének egyik leghathatósabb eszközét — pártolja, s minden módon előmozdítani igyekszik, holott az egyház azokat elveivel s céljaival ellenkezőknek találván, nem pártolhatja, és legfeljebb is csak tűri. A kiindulási pontok különféleségéből természetesen foly az eljárások és cselekvések különfélesége. Ezen ellentétet eddigelé Magyarországon a türelem s keresztényi szeretet kiegyenlítette, s nem lehet nem sajnálni, hogy ez, egy idő óta, elegendő kiegyenlítési

mód lenni megszűnt. Tökéletesen meggyőztek ugyan bennünket a mélt. clerus tagjai az iránt, hogy az áldásnak házasság dolgában a közvélemény rendén túl nagyobb fontosságot tulajdonít, és hogy az, a házasság erejére nézve, koránsem oly elkerülhetetlenül szükséges, mint a közönség talán hiszi: de ha ez így van is, ha nagyított is a vélemény, melylyel a közvélemény az áldás fontossága felől vagy, — a catholicismus érdekében fekszik-e, ezen véleményt csökkenteni? s legyen bár merő tévedés is az, a mi ezentúl a vegyes házasságoknak ha nem is egyenes, de legalább erkölcsi akadályul szolgál, s azokat erkölcsileg lehetetlenekké, vagy legalább igen ritkákka teendi, vélekedésem szerint minden ilyen körülmény a vallásos felekezetek egymáshoz állását lényegesen változtatni fogja; mert azon percztől fogva, ha a vegyes házasságok ritkaságokká válnak Magyarországon azon viszonyok, melyekben eddigelé a házi körökben a két valláshoz tartozók egymással éltek, tökéletesen más alakot veendek magukra. Mélyen tisztetem én a magyar clerust, s tudom, hogy tisztének teljesítésére s ön érdekének védelmére figyelmeztetésre nem szorúl, a vallás szertartásaira pedig a polgári törvényhozás hatóságát kiterjeszteni nem akarta: de mind a mellett lehetetlen a történetek feletti fájdalommat eltitkolnom, és ismételve ki nem mondani azon óhajtasomat, hogy bár a clerus által behozott üdvös gyakorlattól visszalépés ne történt volna, s ha valóban létezik itten kiegyenlítendő ellenkezés, váratott volna be a törvény intézkedése! — Hallottam itt azt a világhistóriai igazságot is megemlítve, hogy vannak esetek, a hol a kath. egyház, a vallás fentartásának magas érdekénél fogva, a polgári törvénynek nem engedelmeskedhetik: de szabad legyen megjegyeznem: hogy a magyar törvényhozás minden időben kitünőleg katolikus törvényhozás volt, a jelen században pedig a törvényhozás nem is épülhet máson, mint a kölcsönös érdekek igazságos elintézésén: nem képzelhetek tehát oly, különben is csak extremus esetet, melyben a kathol. egyházra nézve szükségessé válhatnék, elveit s vallását, a magyar törvényhozással szemben, ezen a módon védeni. — Látjuk igenis egy más országban, hogy hová vezet, ha különféle hatóságok egymás korlátaiba belé vágnak: de ugyanott tanulhatjuk azt is, hogy a fennálló gyakorlathoz erőszakos kézzel nyúlani sem egyik, sem másik oldalról rossz következtetések nélkül nem lehet. — A mi az izenetet illeti: elmondtam minap okaimat, melyeknél fogva a kérdést meddő kérdésnek tartom, azon

értelemben t. i., hogy a sérelem vitatása resultatumokra nem vezet, s nem is győzött meg engem az ellenkezőről az, a mit itt hallottam; mert senki sem jelelte még ki a módokat, melyek a kormányzások kezében vannak, hogy a fenforgó tárgyban kényszerítőleg fellépessen. Hogy aggodalom létezik, azt igaznak tartom, s bár lehetne ezt az által, hogy eltagadjuk, meg is szüntetni! Ehez járul: hogy ezen eset felterjesztése legerősebb motivációja leend tegnap a vegyes házasságokbani összeadásra nézve tett törvényjavaslatunknak. — Pártolom tehát komáromi főispán ő méltósága indítványát, s előadásának értelmében úgy kívánnék felírni, hogy előadatván az eset, emlitenők a tegnap hasonló viszályok elkerülésére alkotott 4-ik és 5-ik t.-cikket, s kifejeznők azon reményünket; hogy ő felsége ezen javaslatainkat minél előbb megerősítendi, — kérvén ő felségét, hogy addig is válaszolván Bihar vármegyének felírására, az aggodalmat eloszlatni, és mind azt, mi nyugthatatlanságot szülhetne, kegyesen eltávoztatni méltóztassék.

18. április. 22.

Szólásszabadsági V-ik izenet tárgyában.

A szólás szabadságának fontos és országos kérdését, úgy mint az az előrement eseményekből kifejlődve, a jelen törvényhozás elébe felhozódott, én ezen országgyűlésnek elejétől fogva mindig főleg és kitűnőleg politikai kérdés gyanánt tekintettem. — Egy csomóban, maga összességében, egész politikai jelentőségével s minden következtetéseivel együtt állott előttem mindig a a dolog, s épen azért soha sem volt előttem a főkérdés az: vajon nem lehet-e, akár a királyi fiskus tetteiben, akár a bíróság egyes lépéseiben egyes gáncsokra akadni, vagy pedig más részről ezen gáncsokat, törvényeink s törvényes gyakorlatink terjedelmes mezején könnyen található ellenokokkal megczáfolni? hanem inkább azt véltem mindenek előtt és mindenek felett megfontolandónak: mik lennének a KK. és RR. által czélbavett lépésnek, ha az országgyűlési határozattá válnék, szükségességei következményei? — Azt kértem magamtól: mi lesz az erkölcsi hatás, mik lesznek a politikai következtetések, ha a történt kormányi lépésekre, a történt birói eljárásokra egy ilyen általános anathema fog az összes törvényhozás egyik fele által kimondatni? nem válik-e ez által lehetetlenné a politikai vétségeknek bármely igaz-

ságos repressiója? nem lesz-e általa, úgy mint azt kevésbé tiszta szándékok magyarázni s használni fogják, nekibátorítva s felbuzgatva minden rossz indulat, minden rossz szenvedély? — szóval: nem lesz-e de facto behozva a büntetlenség, s az igazság kiszolgáltatása a rendes törvényszékektől elvéve, s egy, szellemében s irányaiban változékony politikai gyülekezetnek de facto általadva? — Ezeket a mérleg egyik serpenyőjébe vettem, s hozzájok adám azt a meleg sympathiát, mely keblemben a szabadságnak minden nemei iránt s főleg a szólás szabadsága iránt öröklök, s melyet, mivel a szólás szabadsága tiszteletes gyakorlatának példái között nekedtem fel, gyermeki koromból elhozott sajátom gyanánt tekinthetek. — Más részről azonban éretten s hosszasan megfontoltam azon basisnak szélességét, melyen nálunk, municipalis alkotmányunknál fogva, a szólás szabadsága sarkallik; azt a teljes lehetetlenséget, hogy ezen jusa a nemzetnek bárki által is elnyomassék; az aránytalanságot, mely ezen országban a végrehajtó hatalom törvényes eszközeinek hathatósága s más részről a törvényhatóságok jogai között létezik; a jó rend elvének országunkbani szerfelett gyenge állását; s latra vévén mind ezeket, hidegen, józanon, hosszasan megfontolván mind ezen tekinteteket, végeredmény gyanánt abban állapodott meg belső meggyőződése, hogy a czélbavett anathema és határozat s a tervezett felírás által a jó rend ügye sokkal többet vesztené, mint a mennyit a történt lépések a szabadság szent ügyének ártottak, és hogy a szólás szabadságán netalán ejtett sebek a szabadságnak ön rugó ereje által fognak orvosolhatótni, midőn ama csorba, melyet egy ily országos határozat a jó rend ügyének okozna, örökre helyrehozhatlan fogna maradna. — Ebben a szellemben és értelemben mondtam én azt többször ezen a mélt. főrendi táblán: hogy a felírásnak elvei mellett kormányozni nem lehet, és teljességgel nem úgy és nem abban az értelemben, mint azt mélt. gróf Viczay Hedrik úrnak magyarázni tetszett. — Mivel a KK. és RR. izenetében az áll, hogy nyilvánosság nélkül alkotmányos szabadság nem létezhetik, és hogy a szólás szabadsága az alkotmánynak legbiztosabb őrvéde, a tisztelt gróf úr azt következteti, hogy én ezen elveket kárhoztatom, és csupán az ellenkező elvek mellett, t. i. nyilvánosság és szólás-szabadság nélkül tartom a kormányzást lehetségesnek. Igen sajnálom, ha a tisztelt gróf úr a politikai fellépésekben nem lát egyebet, mint azon általános elveket, melyeket minden politikai

testület czégér gyanánt kitűzni szokott, s ha az ily lépéseknek jelentőségét ezen elvektől méri, nem pedig azoknak tetteges, szükségsképeni, elkerülhetetlen következéseitől. — Az az én általam említett kormányzási lehetetlenség a fenforgó esetre nézve abban sarkallik, a mint ismétleni kénytelen vagyok, hogy a felírás elfogadásával lehetetlenné válik a politikai vétségeknek megfenyítése; már pedig bármely ellensége legyen is a politikai repressiónak, — bármely igen tudjam is, hogy azt a közvélemény csaknem mindig és mindenütt kárhóztatja, — bármely igen higgyem is ennél fogva, hogy ahhoz csak kényszerítve kell nyúlni, meg vagyok mégis győződve, hogy vannak esetek, hol az szükségessé válhatik, s ennél fogva veszedelmesnek tartok minden olyan lépést, mely által az az erkölcsi lehetetlenségek sorába helyeztetnék. — Egy más érdemes s általam őszintén tisztelt szónok azt mondá, hogy ezen teoriát csak azok pártolják, kik minden haladástól íszonyodnak, *qui numulos curant, non rempublicam*. — Én levén az, ki ezen állítást itt először kimondottam, annak felelősségét ország s világ előtt szívesen elvállalom, s bátran elvárom, a tisztelt báró urat a haladási kérdések síkján a versenyzésre; — addig is pedig bizonyossá teszem, hogy ezen elveknek olyanok is hódolnak, kik — mint én — a mult országgyűlésen eltörölt apró kilenczedet egy szikrát sem siratják; egyszersmind pedig óhajtom, hogy a tisztelt báró úr politikai ellenfeleinél, meggyőződésüknek más indítóokait is szíveskedjék feltenni, mint azokat, melyek csupán magános érdekekben gyökereznek. — Visszatérvén beszédem fonalára, ismétlem, hogy azon magammal tett gondos számvetés után a tervezett felírást nem pártolhattam, egy azért, mert kemény alakját tekintve, előreláthatólag ismét csak épen ily kemény válaszra adhat vala alkalmat, és így a szakadást nemzet és fejedelem közt ismét csak nagyította volna; — más azért, mert úgy láttam, hogy az egyes szenvedőknek inkább árhata, mint használhata; — végre pedig azért, mert ezen tekinteteknél fogva a felírás egyetlenegy előrelátható tetteges eredménye nem lett volna egyéb, mint egy olyan országos határozat, melynek káros következei s jelentősége iránt véleményemet már fentebb előadtam. — Ezeken kívül ingatagnak láttam két alapot, mely nélkül ily felírást javalnom, már épen lehetetlen vala. — Mind azok által, melyek e tárgyban irattak és mondattak, soha sem láttam bebizonyítva azt, hogy az 1723: 9. t.-cz. szerkezetének általánossága a szólás szabadságának

vétkeit a hűtlenség bűnei közül kirekeszti. — Még gyengébben áll pedig a dolog a felségsértési eljárásra nézve; mert hogy egy oly eljárás, melyet 50 esztendő óta gyakorlat igazol, s mely az ország rendének országos tudtával létezett, az annak nyomán hozott ítéletek erőtlenségére már magában elegendő ok legyen, arról magamat soha és teljességgel meg nem győzhettem: — hiányzott tehát reám nézve két oly főalap, mely nélkül a bíróság ellen kárhóztatólag fellépni pusztá lehetetlenségnek tartom. — Ha már ezelőtt e színben állott előttem a dolog: mennyivel inkább kell így tekintenem azt azok után, mik legújában közbejötték! — Nem említem a kettős felírás iránt általunk tett javaslatot, ez a kérdés az azóta történtek által közölünk mintegy eltűnt; a mi egyébiránt az ellene irányzott vádakhoz illeti: azokra egy részben megfelelt már a mai vitatást megnyitott érdemes főispáni helyettes úr, s talpon látom magát a tisztelt indítványozót is, ki javaslatát igazolni tudni fogja. — Csak azon tanácsra van egy kis észrevételem, melylyel bennünket e tekintetben tisztelt gróf Viczay Hedrik méltóztatott szerencsétlenni, a midőn a kérdéses indítványt veszedelmesnek nevezvén, nekünk azt javasolta, hogy ilyenekkel jövendőre hagynánk fel. — A KK. és RR. e tárgyban lám igazságosabbak voltak irántunk; mert az indítványt el nem fogadták ugyan, s ellenerősségeiket előadják: de azt alkotmányelleninek, vagy veszedelmesnek csak egy szóval sem nevezik. — A jó tanácsra nézve: azt én hálával veszem ugyan, de miután engemet a tisztelt gróf úr a dolog veszedelmes voltáról meg nem győzött, méltóztatnék megbocsátani, ha én az ily kettős felírást jövendőben is, midőn célirányosnak látandom, vagy magam hozandom javaslatba, vagy pedig ha más által javaltatik, s az véleményem szerint elfogadható, azt ezentúl is pártolandom. — Mellőzve tehát a kettős felírás kérdését, s csak a dolog érdemét, mint az legújában kifejtett, tekintvén, szabad legyen azon hitemet kimondanom, hogy ezen országgyűlésnek két magas feladás jutott; egyik: helyreállítani a lelki békét ebben az országban; másik: ezen a haladásnak nekiindult nemzetet, az előmenetelnek és kifejlésnek ösvényén egy s — ha lehet — több lépéssel is, ismét előreinni. — Ez utóbbi tekintetben nem volt országgyűlés, mely a jelenvalóval mérkőzhetnék: jó rend, ipar, közhitel, földnép sorsa, egész néposztályok helyzete, polgári törvények javítása, üdvös intézkedéseknek voltak tárgyai. — Más még fontosabbakra nézve pedig lényeges elő-

készületek történtek. Nem tökéletesek talán mind azok, mik készültek, de biztos alap van letéve a jövőre, meg van adva az üdvös irány, a többi a jövőnek marad fenn. — A feladásnak ezen egyik része tehát dicséretesen meg van fejtve, s e tekintetben sem mi sem a maradék, hála és tisztelet nélkül a kezdeményi jogot ily üdvösen gyakorló t. KK. és RRól nem emlékezhethünk. De mind ezen üdvös kezdeteknek gyökeret kell verni a hazában; a plántának sarjadosni, gyümölcsöknök érni kell! mind ez pedig csak a béke ölében történhetik: — ezen lelki békének helyreállítása tehát jelenleg a legfőbb cél, ennek szempontjából kell minden egyebet, és így a tervezett felirást is tekinteni. — Ha valami, úgy ez a cél az, mely áldozatokat kíván és érdemel; — ez az, mely a jó hazafitól megérdemli az egyes vélemények azon önmegtagadását, melyről itten mai napon emlékezet történt. — Jelenleg, hogy a király rescriptuma által már szólott, mik lehetnek a tervezett felírás felterjesztésének következhetséi? meggyőzni a felséget az abban foglalt nézetek helyes voltáról? Ez a cél szent, az ügye igazsága felől meggyőződött nemzet helyesen cselekszik mindig, ha kívánatainak sikerét reményli; de politikai lépéseknek és felszámításoknak bizonyos valószínűségen kell alapulni: most tehát, miután ő felsége azt mondja: „*dum interjectam de libertate vocis publicae sollicitudinem, in causa morae comitiorum horum esse intelligimus,*” és így, valamint ezen sollicitudo felől értesített, úgy az egész dolog állását ismeri, és minden arra szolgáló erősségeket is bizonyosan tud, azt kérdem: hogy kezét szívére tévén, kicsoda az, ki ezen felírásra kedvező választ reményl? — Vagy talán az a reménység: segíteni a felírás által az egyes szenvedőkön, előmozdítani a közbékét? — Bizonyosan még kevésbbé. Mi tehát, a mi a felirástól reményltetik? Legfelebb tán az, hogy gát vettessék oly valaminek, minek kívánsága mindnyájunknak szívébe van vésve, még tán azoknak is, kik azt legkevésbbé ismerik meg; — másfelől pedig azon principiumoknak országos határozattá alakulása, melyek a tervezett felírásban foglaltatnak. — De mivel ezen mélt. főrendi táblának többsége ezen elveket helyesleni sem tudta, azt tehát, hogy ezeknek kedvéért egyezzen belé a felírásba, tőle kívánni méltányosan nem lehet, practicus sikere pedig a felírásnak senki által ki nem mutattathatik, — bátor vagyok kérdezni: micsoda indítóok vezethetne bennünket e jelen körülmények között a felíráschoz járulásra?

— Okoskodásomnak e helyén ismét tisztelt barátommal báró Eötvös Józseffel találkozom. — A tisztelt szónok gazdag ecsettel festette azon gyászkövetkezéseket, melyek az országra háramlani fognak, ha nem járulván ezen mélt. főrendi tábla a felíráschoz, a KK. és RR. ezt a kérdést letenni kénytelenek lesznek. — Nem vizsgálom, hogy a letétel következhetséi lesznek-e valóban oly sötétek, mint azokat a mélt. bárónak festeni tetszett: legyen ez bár így, fog-e másképp állani a dolog, ha a letétel kedvetlen királyi resolutio következhetsében történendik? — Az az egy különbség lesz, hogy az általunk nem helyeselheto elvek országosan lesznek kimondva. — Említette a tisztelt szónok a a birák perplexitását, ha a letétel megtörténendik; — ám legyen, hogy a birák perplexitása lesz a letétel következhetsé: — de ha már a birák perplexitásáról lehet itt a szó, kisebb lesz-e az, ha a letétel királyi válasz következhetsében történendik, és ha azon elvek, melyek még most csak a KK. és RR. elvei, országos elvekké fogtanak válni? — És így, akármennyit fontoljuk a dolgot, a letétel következhetséi között, ha a királyi válasz előtt, vagy pedig ha ez után történik ez a letétel, azt a különbséget, melyen a mélt. báró egész okoskodása épül, feltalálni teljességgel nem tudom. — E helyre tartoznak mélt. gróf Széchenyi Istvánnak egynémely észrevételei is. A tisztelt gróf úr megemlítette összeköttetésünk heterogeneitását s azon viszonyokat, melyek ebből következnek. Ezen, a tisztelt gróf úr által már többször előhozott kérdésre nézve az én hitvallásom, s erősen hiszem, a mélt. grófé is, abban áll, hogy ilyen politikai összeköttetéseknek, számos jótékonyaságaik mellett, egynémely árnyékoldalaik is szoktak lenni: hogy azonban, miután politikai biztos állást s külső veszélyek ellen bátorságot áldozatok nélkül elérni igen nehéz, ezeket az árnyékoldalakat a nagyobb jó kedvéért békésen kell viselni, s hogy következhetsé az ilyen politikai szövetségekben élő nemzeteknek köteleessége, azt, a mi az ily összeköttetésekben szükségképen foly, bona fide elfogadni s teljesíteni; — az egyes emberek tiszte pedig, ezt a gondolkozási módot tehetségük szerint könnyíteni s eszközölni. — A józan, kibékeltető, kiegyenlítő politikának gyakran csak századok múlva elérhető magas feladása pedig az: az ilyen politikai összeköttetések visszás következhetséi közül mind azt, a mi egy vagy más résznek fájhat, lassankint — a mennyire lehet — eltávoztatni. — De bármilyen igazak legyenek ezek, s legyen bár igaz az, mit a mélt. úr a „szemüvegek

különbségéről“, a „radicalis curáról“ s a „fractio panisról“ mondani méltóztatott, — szabad legyen azt kérdezni: hogy a fenforgó esetre nézve mind ezek mit bizonyítanak? — Ha felmegy a felírás, még fog-e szünni a szemüvegek különfélesége? meglesz ez által a fractio panis? eszközölve lesz-e a radicalis cura? el lesznek-e enyésztetve a heterogeneus összeköttetés minden káros következtetése? — vagy talán inkább csak az lesz az eredmény, hogy arra, a mi most csupán a KK. és RR. sajátja, országos bélyeg üttetvén, kormány és nemzet közt még nagyobb lesz a szakadás, mint most, s a per, mely most a statusok és főrendek táblája közt van, az ország és fejedelem közt fog folyni? — Ajánlá nekünk a mélt. gróf úr a „non moramur“-t, s erre nézve egy más érdemes tagban is pártolóra talált. Sokat mondhatnék én az iránt, miért nem vagyok én barátja a „non moramur“-nak: mivel azonban e részben egy sokkal kisebb érdekű tárgyra, t. i. a mezei rendőrségre nézve, hol tulajdonképen elvről szó nem is volt, ezen mélt. főtáblának azon tagjai, kik rendszerint a mélt. gróf úrral szoktak szavazni, tegnapi napon engemet már megelőztek, szabad legyen e tárgybani felvilágosítás végett a mélt. urat hozzájuk utasítanom. — De még kevésbbé, mint gróf Széchenyi úrral, foghatok kezét nagy részben azokkal, mik mélt. gróf Battyány Lajos úr által előhozattak. Ez tulajdonképen onnan van, mivel az álláspont, melyet magunknak választottunk, tökéletesen különbözik. — A tisztelt gróf ezen főrendi táblát negatív nagyságnak tekinti; én ellenkezőleg valami igen pozitívumnak: igen természetes tehát, hogy előzményeink így felette különbözvén, következtetéseink is messzire elágaznak egymástól. — A közvéleményt, kivált mikor az tapasztalás és több próbatételek által valóságos közvélemény gyanánt állandóul mutatkozott, nálamnál mélyebben senki sem tisztelheti, én azt a politikai felszámításoknak — kivált alkotmányos országban — legfőbb elementuma gyanánt tekintem: annyi erőt azonban semminek a világon, és így még a közvéleménynek sem tulajdoníthatok, hogy azzal szemben a törvényhozó test bármely ága is magát merő eszközzé lealacsonyíthassa. — Legkevesbbé tartom pedig törvényhozói működések biztos zsinórmértékének a Kárpát ormaitól a Száváig terjedő fogcsikorgatásokat, és sajnálatraméltónak nyilvánítanom azt a törvényhozást, mely ezen indulat-szülte ösvényen kívánna indulni. — A mélt. gróf úr azt az állhatatosságot, melylyel ezen tábla többsége elveihez

ragaszkodik, makacsságnak nevezte; — én méltányosabb akarok lenni, s férfias szilárdságnak nevezem azt a lelkesedést, melylyel a mélt. gróf úr ön elveit védi. — Az ide talán nem egészen alkalmazható francia mondásnak pedig: „qu'il ne faut pas être plus royaliste, que le Roi“ — szabad legyen egy más francia példabeszédet ellene szegezni: „fais ce que doit, adviennne que pourra.“ — Ezen igazság a tisztelt gróf úr nemes characterével bizonyosan egybehangzásban van, talán már gyakorlotta is, s jövődöben gyakorlani, politikai pályáján alkalma még bizonyosan gyakran leszen. De azt sem hiszem, mélt. Fő-RR! hogy ezen felírásra a szólás szabadsága biztosítása tekintetéből szükségünk legyen. — Az a kormány mely a történet lépést tette, mely ily reményekre buzdít, következtelenség nélkül ezen útról többé le nem léphet, a békét, melyet maga helyreállít, könnyelműleg fel nem zavarhatja, a a haladás törvényeit nem hagyhatja helyben csak azért, hogy ezen haladás legbiztosabb eszközét, a szólás törvényes szabadságát, elfojtsa; — municipalis alkotmányunk ezen szabadság gyakorlata széles mezőt nyit, kormányunknak azt a magas feladást, mely neki ezen körülményekkel szemben jutott, maga egész kiterjedésében érteni s felfogni kell. — A vértől dagadó erekek szaporább ütése nem halálos betegségnek symptómája, hanem inkább élénkebb egészségnek jele, s a közvélemény állapotjában egy bizonyos ingerlékenység nem kivételes, hanem rendes és szükségképeni állapotja az alkotmányos országoknak. Célzatai tisztaságának tudatában legyen elég ereje a kormánynak, megvetni egyes vakmerő kikeléseket. Ha azonban mind ezeknek ellenére ismét szigorú lépésekhez volna kénytelen a kormány nyúlni, azok után, a mik történtek, már most eleve azokat teszem ezért felelőssé, kik a kormányt abba a keserű dilemmába tennék, hogy kénytelen legyen a maga lealacsonyítása s a rend veszedelmeztetése, vagy pedig olyan módoknak használatára között választani, melyeket az országnak s törvényhozásnak nagy része kárhoztat. — De nem akarom én ezt a képet tovább kifesteni; mert hiszem, hogy az valószínű nem fog, — hogy a közvéleménynek igazgatása tiszta és bölcs kezekben fog maradni, s hogy ezeknek üdvös befolyása mellett az a három esztendő, mely bennünket a jövő országgyűléstől elválaszt, békés kifejlődés, lépcsőnkinti előhaladás, hideg és józan vitatásoknak leszen epochája. Ha lesz szükség a szólásszabadsági kérdésekre nézve törvényt

hozni, azt az intézkedést, melyet jelenleg, recentibus odiis, talán csak tökéletlenül lettünk volna képesek eszközteni, józanabb s hidegebb főkkel leszünk tán képesek létre hozni. — Addig pedig bátran ismétlem állításomat, a nélkül hogy a meghazudtoltatástól félnék: szabadságaink, s ezek között szólásszabadságunk is, se sem ettől a felirástól, se nem a kormánytól függnék, de függnék magunktól, függnék a nevedő közértelmességtől, függnék attól, a mit a francziák „raison publique”-nek neveznek. — Nincs itt, mélt. Fő-RR! tudtommal legalább, semmi előre kicsinálva; ha mélt. gróf Széchenyi úr a kicsinálás alatt azt érté, hogy előre tudva vannak itt a többségek: úgy, alkotmányos állapotokbani jártassága szerint, maga magának legjobban megfelelhet; mert igen jól tudja, hogy ez alkalmasint mindenütt így van. — Csak az fájhat tehát ebben az állításában, hogy itten szemrehányás-kint van előhozva az, mi mindenütt létezik, a dolog természetéből foly, s a mit a tisztelt gróf úr, mikor majoritásban van, maga is igen jól tud és gyakorol. — Befejezem ezzel kelletlenül továbbra terjedt beszédemet. Épen úgy, mint gróf Batthyány Lajos előtt, semmi sem drágább előttem a szabadságnál, semmi sem türehetlenebb a szolgaságnál, politikai jogaim nem szentebbek előttem, mint politikai kötelességeim, a nemzet békéje mindenek felett szíven fekszik, hiszem és vallom azt: *salus publica suprema lex esto*; de mind a mellett a mélt. gróf úrral nem szavazhatok. Én a felirást a jó rend szempontjából a jövőre nézve károsnak, a szabadság biztosítása érdekében feleslegesnek, a közbéke helyreállítása szempontjából gátlónak s hátráltatónak tekintem, s ezeknél fogva, valamint azt eredeti formájában nem pártolhattam, úgy mostani bővített alakjában sem pártolhatom.

1840. április 25.

A duna-jobbparti vasutat megemlítő felirási javaslat ellen.

A nagyságos ítélőmester jelentésére van egy észrevételem, jelesen a mennyiben az a duna-tiszai csatornát illető törvény-cikkely kíséző felírásának általunk történt elfogadását illeti. — Nem fogja tagadni ezen méltóságos főtábla, hogy a határozatok erejét nálamnál jobban senki sem tiszteli, s hogy én azok ellen kikelni soha sem szoktam. Most sem szándékom, a tegnapi

határozat ellen, melyet tökéletes, teljes, tagadhatatlan erejűnek ismerek el, kifogást tenni, s nem is szándékom, annak tárgyát újabb vitatás alá hozni. Csak azt kívántam kijelenteni személyemre nézve, hogy én ezt a felirási javaslatot — a mint azt ezennel bona fide kinyilatkoztatom — soha sem láttam, mi is az országos szőnyegen lévő tárgyak nagy mennyisége miatt akárkin is könnyen megtörténhetik; — hogy továbbá, mikor ez a felirási javaslat tegnap az ítélőmester úr által felolvastatott, azt nem értettem, sőt még azt az észrevételt sem fogtam fel, melyet ő méltósága a temesi gróf e tárgyra nézve tegnap tevé. Azt hiszem, hogy mind ezek magamon kívül ezen táblának még sok más tagjaival is így történtek; a mi annál természetesebb, mivel ezen országgyűlésen arra szoktattak bennünket a t. KK. és RR, hogy az ilyenmű felírások nem egyebek, mint egy-két sorból álló egyszerű comitivák. De ugyan hogy is kereshetett volna valaki ezen a csatornát tárgyzó felirási javaslatban egy ilyen, a felírásnak kitűzött céljához teljességgel nem tartozó nyilvánítást a jobbparti vasút mellett? világos lévén az, hogy a kérdéses csatorna és a jobbparti vasút között legkisebb benső összeköttetés sincs, hacsak azt nem tartjuk kapcsolatnak, hogy mind a kettőt ugyanazon vállalkozó akarja építeni. — Annál kevesebbé várható pedig valaki ily valami kijelentést ebben a felirási javaslatban, mivel ez a kijelentés azon határozattal, mely ezelőtt mintegy csak 4 héttel a két táblán folyt ünnepélyes vitatkozás után keletkezett, — összeütközik. Ha ez a felirási javaslat általam annak rendeszerint megfontoltathatott volna: én abba semmi esetre belé nem egyezhettem volna. — És valóban ezen felirási javaslatban a mennyi a szó, csaknem annyi a fallacia. Az mondatik benne: hogy nagy haszon volna az országra, ha az alsó vidékek termékei a jobbparti vasuton délnyugot felé vitethetnének. Ez úgy hangzik, mintha például az a mázsa dohány, mely Szegedről a csatornán érkezik Pestre, — csak úgy válnék tán kapadohányból virginiaivá ha a hidon általszállítatják, és aztán úgy megy tovább a jobbparti vasuton; ha pedig a balparti uton szállítatják tovább, úgy örökké kapadohány fogna maradni, s nem használna az ország kereskedésének. Így tehát nem az igazság, vagy legalább nem az egész igazság vagyon kimondva, a mi — vélekedésem szerint — az ország rendei méltóságával ellenkezik. Meg van ottan továbbá említve az adriai tenger; azt azonban már régen

tudjuk, hogy hazánk termékeinek a távolabb külföldre vitélére nem az adriai tenger kikötői, hanem inkább a Duna és a fekete tenger kikötőhelyei szolgálnak eszközül; ehez járul: hogy ha valahová, úgy épen ide illik ő cs. kir. főherczegségének minap a balparti vasútra tett bölcs észrevétele, miszerint vaspályák hasznát nem annyira az árúk, mint inkább a személyek szállításától kell várni. A Pesttől Bécs felé a jobb parton vezető vasút a triesztivel alkalmasint Sopronynál fogna egyesülni: tenne tehát ez a vasúti vonal Pesttől Triesztig közel 90 mérföldet, s kérdem: az ily hosszú vaspályán a szállítás költségei nem volnának-e szerfelettiek, kivált ha azokat a Dunán lehető vízi szállítás költségeivel hasonlítjuk össze? — Nem vagyok én, és soha se voltam ellensége a jobbparti vonalnak; de méltán kíváncsi vagyok, hogy az ország az egyik parti vonalra ne kövessen más elveket, mint a másikra. — Ennek már most egyenesen az ellenkezője történt. Mikor a balparti vonalnak a hazában fekvő részeiről volt a szó, — felállított és el is fogadtatott az az elv, hogy azt pártolni nem kell, mert már a törvénybe van foglalva, s azért az nem is pártoltatott; most a jobbparti vonal, holott hasonlóképen lenn van a törvényben, a felírás által világosan pártoltatik. Továbbá, a balparti vonalnak Ausztriában fekvő részére nézve lebilincselő feltételek szabattak, ennek a hihetőleg jó jövedelmező résznek használása attól lévén felfüggesztve, hogy a vaspálya Pesttől a határszélig egészen készen legyen; a jelen esetben a jobbparti vonalnak Ausztriába eső részére nézve nincs semmi feltétel megállapítva, azt a társaság akármikor építheti és használhatja, s csak kíváncsi vagyok, hogy annak Pestig való folytatása sürgettesse. Világos tehát, hogy a két vonal iránt nem ugyanazon egy méltányosság gyakoroltatott, s hogy az egy igen felületes vitatás után keletkezett határozat az ünnepélyes és kimerítő vitatkozás mellett hozott határozattal teljesen összeütközik. Én azonban ezen újabb határozatot a józan és megfontolt közvélemény kifejezésének nem tarthatom, s ezen nézetemre több okokat találok a körülményekben. Az első az a nagy többség, melyet a balparti vasút a legelső tanácskozások alkalmával a KK. és RRnél nyert. — A második körülmény az: hogy mikor másodszor volt szónyegen a KK. és RRnél ez a tárgy, akkor is csak a balparti vasút iránt mutatott sympathiának köpönyege alatt lehetett egy, a balparti vasútra nézve tulajdonképen ártalmas határozatot keresztülvinni. A harmadik körülmény végre az a nagy többség, vagyis

inkább quasi közmegegyezés, melylyel a balparti vasút ezen a méltóságos főtáblán a mult alkalommal pártoltatott. — Ismétlem, hogy mindezeket nem a határozat megerőtlenítése végett hozom fel, — tisztelem én azt, és in forma teljeserejűnek tartom. Az országgyűlés egyébiránt — ha neki tetszik — hozhat egymással ellenkező határozatokat; de ily önmagával való ellenkezés egyes embernek nem szabad. Kénytelen valék tehát önszemélyem igazolása végett tenni ezen előterjesztést; mert nem akarok és nem akarhatok az ország és a közvélemény előtt oly ember gyanánt jelenni meg, ki ma egy dolgot pártol, négy hét mulva pedig, minden új ok nélkül, az ellenkezőhöz is hozzájárul. — Azon erős meggyőződésemet kijelentésével fejezem be beszédemet, hogy az a roppant többség, mely a martius 21-kei határozatot ezen a táblán pártolta, ha a tegnapi felírás érdemileg megvitattatott volna, azt bizonyosan el nem fogta volna fogadni.

1840. április 29.

Honosítások tárgyában.

Csak néhány szót kívánok tenni azokhoz, miket ő nagy-méltósága a koronaőr igen bölcsen előadott. — Ez a függési és függetlenségi kérdés igen kedvencz thema, mely ezen a táblán az országgyűlés kezdete óta már többször előhozódott. Én hozzá soha sem szólottam, és pedig két oknál fogva; az egyik az: hogy magamat eltalálva soha sem éreztem. Van bennem egy bizonyos érzélem, hogy szellemileg teljesen független vagyok; — van bennem egy másik öntudat, mely elhiteti velem, hogy szellemileg engem senki függőnek nem tart, s tartani nem fog, s innen van, hogy engemet ezen előadások soha sem bántottak. A másik ok pedig, a miért a kérdéshez soha sem szóltam, abban áll: hogy én ezt mindig meddő kérdésnek tartottam, egyiknek azok közül, melyeket mindenütt az egész világon, Franciaországban, Angliában épen úgy, mint nálunk, egyik felekezet a másiknak fejéhez szokott vágni. A hivatalt nem viselők felekezete azt mondja a másiknak: „Csak mi vagyunk függetlenek, titeket a miniszter minden órán letehet.“ — A hivatalviselők felekezete pedig ezt feleli: „Ti olyan dolgokhoz szóltok, mikhez nem értek, eltörlitek a törvényeket, melyeket nem is olvastatok, változtatjátok a közigazgatást, melyben semmi tapasztalástok nincs, —

az igazság kiszolgáltatását, melyet soha nem gyakoroltatok; egyébiránt függök ti is, és pedig a popularitas és közvélemény változékonyságaitól. — Az egyik, mint a másik állításban, sok helytelen mellett, van némi igazság: csak az tagadhatatlan, hogy különböző álláspontokból lehet használni a hazának, s hogy még a törvényhozásban is különféle tulajdonságokkal felruházott elementumokra van szükség. — Egyébiránt azon részén e táblának, mely *opposition*-nak neveztetik, két érdemes tag van, ki közhivatalt visel; nem gondolnám, hogy hivatalos állása által magát bármikép megszorítva ne érezné. — Vetekedjünk tettekben, hogy ki használ leginkább a hazának? a helyett, hogy egymás személyes helyzetét elemezzük. Azt megítélni, hogy a közügynek ki tett nagyobb szolgálatot, a jövő és történelem feladása, senkinek sem ismerem el azt a jussát, hogy ezeknek szerepeit anticipálja.

1840. május 11.

Ujjonczok tárgyában.

Azon kezdem nyilatkozásomat, hogy a t. KK. és RR. által tervezett felírás felterjesztését nem ellenzem: azonban csupán azért, mert a mélt. Fő-RR. a minap egy, hasonló elveken épült felírásba már beegyeztek. Felszólalásom célja csupán az: ezt a kérdést, mely felett a depopularizálás száraztó szele fűjt, a magatartásába visszaállítani. A törvényhozás teremeinek az igazság palotáinak kell lenni. — Kettőre alapítják a t. KK. és RR. felírásukat, mely mindkettő teljesen igaz. Első az: hogy az országtól függ, hogy ajánlataihoz ön belátása szerint feltételeket kössön; ez senki által se tagadtatik; de igaz az is, hogy a feltételek célszerűsége, kivihetősége felett a fejedelem és a nemzet közt értekezések folyhatnak, és ez az út, melyen a dolog mostan van. — A másik az: hogy az adott szónak szentnek kell lenni, és hogy az állítandó ujjoncznak semmi tekintetben sem szabad más állapotba jönni, mint a melyről állításakor tudott: ezt kívánja a bizodalom fentartása; ezen feladás azonban meg van fejtve, mihelyt tudtára adatik sorshuzáskor az ujjoncznak, hogy a büntetésnek ilyen neme, és jelesen miért létezik. Így állván a kérdés, mellőzni kell itt a bizodalomsértés tekintetét, és az egész feladás nem egyéb, mint katonai törvényhozásnak feladása, mely történetesen és csak azért tárgyalatik itt, mivel kapcsolatban

áll oly valamivel, mit az ország feltétel gyanánt kötött a maga ajánlásához. — Ha hadisereget állít fel egy nemzet, gondoskodnia kell azoknak elkerüléséről, mik egy hadiseregnek fenlétét veszedelemzetik. Első helytt áll ezek közt a szökés. Vétek az, és pedig undok vétek, mint azt a t. KK. és RR. maguk is elismerik. Vétek nem a természet törvénye ellen, mint p. o. a gyilkosság, hanem conventionalis fogalmak ellen, mint példának okáért a lopás. Ha vétek, úgy büntetni minden esetre kell, és a kérdés csak a büntetés emberisége és célszerűsége körül foroghat. E tekintetben ő felsége jelenti: hogy az oly ezredek tapasztalása, hol s mióta a büntetésnek ez a neme divatozik, a régi rendszerrel összehasonlítva, a legüdvösebb eredmények mutatkoznak. Annyi bizonyos, hogy megszüntetvén a büntetésnek ez a neme, mást kell helyébe tenni. — Mi lehet ez? testi büntetés, fogság, halál? mind a három sokkal szigorúbb a mostan divatozónál. Nem először fogna így megtörténni az, hogy az emberiség és philanthropismus nevében fogadtatik fel valami úgy, hogy azután sokkal keményebbet kell helyébe tenni. Herczeg Wellington, ki katonai dologban — úgy hiszem — *competens autoritas*, nem egyszer mondá az angol parlamentben, hogy a korbács megszüntetése a halálos büntetéseknek szaporodását következteti, és hivatkozott a franczia hadisereg példájára, hol a testi büntetések megszüntetése valóban ezt a következtetést szülte. Az mondatik: hogy mi itt az előttünk ismeretlen katonai fenyítőtörvénykönyvet nem törvényesíthetjük. Jól vagyon, mélt. Fő-RR! de hát megszüntetjük-e minden büntetését a katonai vétségeknek, és jelesen a szökésnek? és ha nem szüntetjük meg, — következetesség-e eltaszítani magunktól azt a nemét a büntetésnek, melyről minket a kormány loyálisága tudósított, s tacite meghagyni azt, melyről semmit se tudunk, s mely talán, sőt hihetőleg a kérdésben lévénél sokkal szigorúbb, sokkal keményebb lehet? mert hogy a szolgálati időnek büntetés gyanánti alkalmazása nem oly neme a büntetésnek, melyet az ország s már a priori minden esetre kárhoztat, megmutatta akkor, mikor maga hozta javaslatba, hogy a sorshúzás elől megszökő tíz esztendei szolgálatot tegyen büntetés gyanánt, a sorshúzás után megszökő pedig két esztendővel tovább szolgáljon. A sorshúzásra csak úgy hathatna károsan ez a dolog, ha az állítandó ujjonczok az egészről értesítve nem volnának; de ha tudják: épen úgy nem akadály ez, mint az nem akadály, hogy például a 10 esztendőre állított katona, ha

szolgálatának 10-ik évében valami vétket, például gyilkosságot követ el, több esztendei rabságra ítéltetik. — Véleményem szerint kettő van itt, a mit méltányosan kívánni lehet. Első: hogy az egész állapot az állításkor az állítandó előtt tudva legyen, a büntetések eseteiben pedig az atyafiak a felől tudósíttassanak, hogy így minden tünődés és aggodalom megszűntessék. A másik, mit kívánni lehet, az ország jusának tekintetében épül. Ha az a katona, kit az ország 10 esztendőre ajánlott, 15 esztendeig szolgál: akkor nem egy, hanem másfél katonát adott az ország; ha pedig 20 esztendeig, akkor nem egyet, hanem kettőt. Méltán kívánhatja tehát az ország, hogy valahányszor katonaaállításról van a szó, mindannyiszor az ily büntetés alá esteknek lajstroma az országnak kellő tekintetbe vétel végett a többi adatok sorában az ország rendjeivel közöltessék. Ez igazság és méltányosság; de az, a mit a KK. és RR. kívánnak, csak oda vezetne, hogy megszüntetvén a magyar ezredeknél a fenytéknek ez a neve, mely a capitulatio behozása óta üdvösen divatozott, szigorúbb fenyték és azon állapot hozassék vissza, mely azokban az örökös katonáskodás idejében divatozott. Egyébiránt — mint már mondtam — nem ellenzem a felírást, mivel a főrendi tábla egy hasonló felírásban egyszer már megegyezett; szükségesnek tartám azonban, ezeket az igazság érdekében elmondani.

1840. május 11.

Örökválság tárgyában.

Úgy hiszem, nem csak ezen mélt. főrendi tábla, hanem talán a nemzet nagy része vélekedését mondom ki, ha azt állítom, hogy nincs tárgy, melyben a fejedelem és országgyűlés közti egyesülést a nemzet forróbban óhajtana, feszültebb figyelemmel várná. A mit a t. KK. és RR. mondanak, abban sok igazság van. A királyi válasz úgy, mint áll, sok tekintetben visszavet bennünket, szigorún lebilincseli a tőkepenzéket, s az aviticitásnak erősebb nemével ruházza fel azokat, mint a melylyel eddig sok esetekben a fekvő javak birtak. Oly nagy különbséget azonban mégsem látok a két oldalruli nézetek között, mely minden egyesülést s egy idves törvénynek létrehozását teljesen lehetetlenné tenné. Mit kíván a királyi válasz? azt: hogy minden ilyen megváltási tőkesummák biztosított állapotban tartassanak; mire állottak reá

a rendek? arra, hogy ezen tőkesummák oly természetűek legyenek, mint a javak, melyeknek képét viselik. Többet ő felsége kívánsága sem foglal magában; és így akár legyen a kamatok szedésének eszméje általánosan kifejezve, akár nem, a garancia csak az marad, hogy az illető felek jogaikat biztosíthassák. — Egy szerkezetet készítettem, mely nekem a két oldalruli nézeteknek megfelelni látszik. „a) Ily megváltások eseteiben a megváltási tőkesummák a törvények értelmében biztosított állapotban tartassanak oly módon, hogy ha ezen megváltások koronai, egyházi vagy közalapítványi jószágokban történtek, a megváltási tőkesummák teljesen biztosított állapotban fentartására a helytartótanács és illetőleg a fiscus ügyeljen fel, és az, kit a megváltott urbéri javak jövedelme illetett, azon tőkesummától járó kamatokat szedje, ha pedig magányos javakban történnek, a megváltási summára nézve törvényes jogaikat minden illető felek biztosíthassák.“ — E szerkezetben a tőkesummáknak biztosított állapotban tartása általános elv gyanánt van kimondva, és e tekintetben megfelelő a királyi válasznak; más részről a felügyelés csupán a felekre és nem valami harmadik hatóságra bízván, úgy tartom, hogy a t. KK. és RR. nézete is alkalmasint el van érve. Erős reménységgel vagyok, hogy a t. KK. és RR. ezen javaslatot elfogadják; ennél fogva ezt velök szóbeli izenet mellett közölni kívánnám, hogy így az annyira óhajtott egyesség elérthessék.